

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін

Самотуга Юлія Сергіївна

**КОНФЛІКТ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ТА ПОЛІТИКА США
(КІНЕЦЬ 40-Х – ПОЧАТОК 70-Х РР. XX СТОЛІТТЯ)**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)

Галузь знань: 01 Освіта Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник:
_____ В. В. Снагощенко
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін

«__» _____ 2021 року
Виконавець

_____ Ю.С.Самотуга
«__» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Загальний огляд історіографії дослідження.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	13
РОЗДІЛ 2. КОНФЛІКТИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В 40-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	18
2.1 Ситуація на Близькому Сході після Другої світової війни та Перша арабо-ізраїльська війна.....	18
2.2. Суецька криза 1956 р. та Шестиденна війна 1967 р.....	24
2.2.1 Суецька криза 1956 р. та її наслідки.....	24
2.2.2 Причини та наслідки Шестиденної війни 1967 р.....	29
2.3. Війна на виснаження 1970 р. та Війна Судного дня 1973 р.....	36
2.3.1 Війна на виснаження 1970 р.....	36
2.3.2 Війна Судного дня 1973 р. та її наслідки.....	41
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА США НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В 40-70 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	50
3.1. Політика США на Близькому Сході в 40-50-х рр. ХХ ст.....	50
3.2. Особливості політики США в 60-70-х рр. ХХ ст.	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	74
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Близькосхідний конфлікт – це протистояння між арабськими країнами та Ізраїлем, у якому кожна зі сторін вважає Палестину своєю історичною територією. Після Другої світової війни цей конфлікт значно загострилися через створення держави Ізраїль. З моменту свого виникнення і до сьогодні арабо-ізраїльське протистояння не втрачає своєї актуальності. Конфлікт не вирішено й донині, що значно впливає на ситуацію та безпеку в регіоні. Від його вирішення залежить не лише майбутнє Ізраїлю та арабських країн, але і всього регіону та світу. Навіть сьогодні на Близькому Сході не вщухають конфлікти. Події 2021 року – сутички між палестинцями та євреями, обстріли між Ізраїлем і палестинською ісламською організацією ХАМАС призводять до людських жертв. Пошук шляхів мирного врегулювання конфлікту зумовлює необхідність детального розгляду кожного його етапу, аналізу причин та наслідків.

Мета – дослідити та проаналізувати передумови, причини та сутність конфліктів на Близькому Сході у 40-70-х рр. XX століття та еволюцію політики США щодо конфлікту.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- охарактеризувати становище в регіоні після Другої світової війни;
- дослідити початок, хід та наслідки арабо-ізраїльських конфліктів у 40-70-х рр. XX століття;
- розкрити зовнішньополітичний курс США на Близькому Сході у 40-70-х рр. XX століття стосовно арабо-ізраїльського конфлікту;
- охарактеризувати проблеми, пов’язані з урегулюванням конфлікту та визначити роль США в арабо-ізраїльських переговорах.

Об’єкт дослідження: Конфлікт на Близькому Сході.

Предмет дослідження: Причини та наслідки арабо-ізраїльських конфліктів у 40-70-х роках XX століття та політика США.

Методи дослідження: У роботі використовуються загальнонаукові та спеціально наукові (історичні) методи наукового дослідження. За допомогою аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації, індукції, дедукції визначено предмет та об'єкт дослідження, сформовано вступ та висновки. За допомогою *історико-типологічного* та *історико-порівняльного* методу проаналізовано та класифіковано історіографію та джерела зазначеного дослідження, порівняно особливості політики США на Близькому Сході в 40-70-х рр. XX століття. *Хронологічний* метод застосовано для дослідження розвитку арабо-ізраїльського конфлікту в хронологічній послідовності. Використання *ретроспективного* методу дозволило встановити причини та наслідки арабо-ізраїльських конфліктів та еволюцію політики Сполучених Штатів Америки.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні причин та наслідків арабо-ізраїльського конфлікту в 40-70-х роках XX століття; простежено еволюцію близькосхідної політики США, зокрема, від зміни нейтральної позиції у конфлікті та намагання залучитися підтримкою арабських країн багатих на нафту – до перетворення Ізраїлю на головного союзника США на Близькому Сході; висвітлено позиції обох сторін щодо конфлікту; розкрито роль ООН у врегулюванні конфлікту; визначено основні чинники, які впливали на американо-ізраїльські та американо-арабські відносини у зазначений період.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1947-1973 рр.

За нижню хронологічну межу взято 29 листопада 1947 р. – прийняття резолюції Генеральною асамблеєю ООН № 181 про розділ Палестини.

За верхню хронологічну межу взято 1973 р. – завершення війни «Судного дня».

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Близького Сходу у досліджуваний період.

Практичне значення. Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали і висновки магістерської роботи можуть бути використані у навчальній роботі в школі при вивченні теми з всесвітньої історії в 11 класі «Близькосхідний конфлікт та спроби його врегулювання» та позакласній роботі

з історії. Дану роботу також можна використовувати у процесі викладання курсу «Новітня історія країн Азії та Африки»; при вивченні зовнішньої політики США повоєнного періоду, при підготовці загальних і спеціальних курсів з історії США, що читаються за програмами підготовки фахівців гуманітарного профілю, а також – послужити основою для подальшої розробки проблем близькосхідної політики Сполучених Штатів Америки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи обговорювалися під час міжнародних конференцій: IV Міжнародна наукова конференція «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації» (Суми, 2021 р.), та шести всеукраїнських: Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Другі Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії», присвяченої 60-літтю професора Бориса Года (Полтава, 2020 р.), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Актуальні питання методики викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах розбудови сучасної школи» (Суми, 2020 р.); VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Актуальні питання методики викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах розбудови сучасної школи» (Суми, 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна освіта: проблеми, реалії та перспективи» (Миколаїв, 2021); Всеукраїнській науковій конференції студентів та аспірантів «Освіта та наука – 2021» (Київ, 2021р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасні музеї – центри збереження та використання історико-культурної спадщини» (Суми, 2021 р.), та представлені в статті й тезах конференцій.

Структура: магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг становить 83 сторінки (70 сторінки – основний текст, список використаних джерел складає 8 сторінок і налічує 88 позицій, додатки – 5 сторінок).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ У 40-70-Х РР. ХХ СТ.

1.1. Загальний огляд історіографії дослідження

Тривалість і неврегульованість близькосхідного конфлікту, його причини та наслідки завжди привертали увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Арабо-ізраїльські конфлікти кінця 40-х – початку 70-х років викликають особливий інтерес науковців, оскільки їх наслідки для Близького Сходу відчутні й донині.

Серед вітчизняних науковців, перш за все, необхідно виділити роботи таких дослідників як В. Ю. Бузань [15; 16; 17; 18], О. А. Коппель [40], П. П. Моціяка [51], Ю. А. Оксамитний [54], та інші.

Важливий внесок у дослідження зазначеного питання зробив В. Ю. Бузань. У своїх працях він не лише аналізує причини конфліктів, а й досліджує формування позиції США щодо палестинського питання. У статті «Політика США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту за президентства Д. Ейзенхауера (1953-1961 рр.)», науковець висвітлює політику США щодо арабо-ізраїльського конфлікту в цей період та вплив «холодної війни» на формування американської політики на Близькому Сході. Зокрема, автор вказує на те, що «В перші роки при владі адміністрація Д. Ейзенхауера більше уваги приділяла протидії розширенню сфери впливу СРСР на Близькому Сході, аніж урегулюванню арабо-ізраїльського конфлікту» [16].

Ще однією працею згаданого дослідника є стаття «Формування політики адміністрації Г. Трумена щодо палестинського питання (1945-1948 рр.)». У ній проаналізована близькосхідна політика США за президенства Г. Трумена, позиція США щодо утворення держави Ізраїль, висвітлені суперечності в керівництві США щодо поділу Палестини [18].

О. А. Коппель у своїй праці «Конфлікт шести десятиліть: еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки» аналізує витоки конфлікту, позицію США, СРСР, Великої Британії

щодо створення держави Ізраїль, аспекти проблеми врегулювання конфлікту (національний, регіональний, міжнародний), причини та наслідки арабо-ізраїльських конфліктів [40].

Ю. Оксамитний у своїй праці «Палестинська війна 1948-1949 років крізь призму стратегічних інтересів СРСР на Близькому Сході» особливу увагу приділяє геополітичним інтересам СРСР на Близькому Сході у 40-50-х роках ХХ століття, ставленню Радянського Союзу до проголошення держави Ізраїль та Першої арабо-ізраїльської війни, її причин та наслідків, розвитку арабо-радянських та радянсько-ізраїльських відносин [54].

П. П. Моціяка свою статтю «Синайська кампанія» 1956 р.: військова перемога та дипломатична невдача Ізраїлю» присвятив подіям 1956 року – націоналізації Суецького каналу та подальшій Троїстій агресії проти Єгипту. Зокрема, він зазначає, що Близький світ після Другої світової війни стає ареною зацікавленості двох наддержав – Радянського Союзу, який підтримував арабські країни і Сполучених Штатів Америки, які були на боці Ізраїлю. Автор вказує на те, що, не дивлячись на військову перемогу Ізраїлю у цій війні, дипломатичну перемогу отримав єгипетський президент Г. А. Насер [51].

У процесі написання магістерської роботи були використані дослідження зарубіжних науковців, присвячені вивченню арабо-ізраїльського конфлікту в 40-70-х років ХХ століття та політиці США на Близькому Сході. Зокрема, це праці американських, британських, ізраїльських, арабських та інших авторів. Вони досліджують різноманітні аспекти близькосхідного конфлікту, пошук шляхів мирного врегулювання, роль ООН та політику інших країн на Близькому Сході.

Велике значення у висвітленні досліджуваної теми займають праці ізраїльських та арабських авторів, але досить часто ці праці дають суб'єктивні оцінки, розглядаючи події лише з однієї сторони.

Особливе місце серед них займає ізраїльський дослідник Алек Епштейн. У своїй книзі «Бесконечное противостояние. Израиль и арабский мир: войны и дипломатия. История и современность» він описує історію становлення

держави Ізраїль, позицію арабських країн щодо резолюції ГА ООН № 181 про поділ Палестини, причини та наслідки близькосхідного конфлікту в 1948-1973 рр. Автор не лише аналізує хід арабо-ізраїльських війн, а й детально характеризує мирний процес [26].

Ще однією вагомою працею цього дослідника є «Израиль и Египет: пять войн за четверть века». У ній висвітлено відносини Єгипту та Ізраїлю у 40-70-х роках ХХ століття. Автор детально аналізує внутрішню ситуацію у цих країнах та вплив зовнішніх факторів на конфлікти, а не лише характеризує військові аспекти протистояння. У згаданій монографії також проаналізовано позицію ООН в арабо-ізраїльському конфлікті, політику Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу [27].

Важливе значення має праця учасника арабо-ізраїльських конфліктів 40-70-х років ХХ століття Хаїма Герцога «Арабо-израильские войны от Войны за независимость до Ливанской кампании». Хаїм Герцог був одним із учасників війни за незалежність та брав безпосередню участь у подальшій боротьбі свого народу. Автор подає власне бачення подій та висвітлює свої враження. Він детально розглядає хід бойових дій й характеризує військові сили обох сторін [20].

Цінними для висвітлення близькосхідного конфлікту є спогади ще одного учасника цих подій, ізраїльського військового та державного діяча, міністра оборони Ізраїлю у 1967-1974 рр. Моше Даяна. У своєму щоденнику, присвяченому синайській кампанії 1956 р., яка проводилася під його керівництвом, він викладає свої спогади про бойові дії та політичну ситуацію в країні у 1956-1957 рр. [22].

Робота ізраїльського письменника та історика В. Штереншіса «История государства Израиль 1896-2005» присвячена історії становлення та розвитку держави Ізраїль. Особлива увага в ній акцентується на проголошенні незалежності Ізраїлю та арабо-ізраїльських конфліктах. На основі архівних матеріалів, урядових та дипломатичних документів різних країн, документів ООН, газетних репортажів, спогадів політичних та військових діячів,

державних документів Ізраїлю та арабських країн автор розглядає різні точки зору та неупереджено висвітлює події [84].

Арабський історик, політик, голова Палестинської національної адміністрації з 2005 р. Аббас, у своїй монографії «Путь в Осло» простежує передісторію та хід арабо-ізраїльських мирних перемовин [1].

Цінною є праця «Арабо-израильские войны. Арабский взгляд» невідомого автора, оскільки висвітлює позицію арабів стосовно арабо-ізраїльського конфлікту та надає свідчення арабських генералів й офіцерів, проте вона має відверту антиізраїльську риторику [6].

Викладач у коледжі політології Багдадського університету Хуссейн Мезхер Халаф у своєму дослідженні «Стратегия США на Ближнем Востоке: (ретроспективный анализ)» характеризує зовнішню політику США на Близькому Сході та основні фактори, які впливають на відносини США з країнами Близького Сходу, важливість даного регіону [79].

Британський історик-арабіст Юджин Роган у своїй книзі «Арабы. История. XVI-XXI вв.» приділяє увагу не лише палестинській проблемі та її наслідкам, але й детально описує ситуацію в Палестині після Другої світової війни, аналізує антибританські операції «Хагани» та інші єврейські терористичні організації, діяльність Спеціальної комісії ООН з питань Палестини, позицію арабів стосовно поділу Палестини тощо [63].

Окремим аспектам Шестиденної війни присвячена глава у книзі військового історика Чарльза Мессенджера «Войны, изменившие мир», зокрема, автор висвітлює підготовку до війни, хід Шестиденної війни, окупацію Синайського півострова, Голанських висот, Західного берегу річки Йордан Ізраїлем, діяльність ОВП після 1967 року, тощо [50].

Американський політолог, дослідник політики США на Близькому Сході Мітчелл Джеффри Бард у своїй роботі «Мифы и факты. Путеводитель по арабо-израильскому конфликту» спростовує поширені міфи та надає детальний аналіз арабо-ізраїльського конфлікту, торкаючись періоду Британського мандату,

характеризує діяльність ООН, політику США на Близькому Сході та мирний процес. Автор подає також значний картографічний матеріал [7].

Американський економіст Деніел Ергін у своїй праці «Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть» описує перетворення Близького Сходу на головний район видобутку нафти, роль нафтового чинника в арабо-ізраїльському конфлікті, важливість Суецького каналу як важливої нафтотранспортної артерії, енергетичну кризу 1973 р. та її вплив на Війну судного дня. Зокрема, він зазначає: «У 1948 р. канал раптово втратив своє традиційне значення. Саме в цьому році Індія стала незалежною, і контроль над каналом не міг зберігатися на підставі того, що він є вирішальним для захисту або Індії, або імперії, яка була ліквідована. Однак, саме в цей момент канал став відігравати нову роль – роль магістралі нафти. Суецький канал був шляхом для зростаючих обсягів нафти з Перської затоки, скорочуючи подорож до Саутгемптона навколо мису Доброї Надії з 11 тисяч миль до 6,5 тисячі миль. До 1955 р. нафта становила дві третини товарів, які провозились через канал, і в свою чергу дві третини споживаної Європою нафти проходило саме через нього. Поряд з прилеглими з півночі Трансаравійським трубопроводом (ТАТ) і трубопроводами «Іранської нафтової компанії» (ІНК) канал був вирішальною ланкою в післявоєнній структурі нафтової промисловості. І це був надзвичайно важливий водний шлях для західних держав, які стали вкрай залежними від близькосхідної нафти» [29].

Книга відомого італійського вченого, професора Флорентійського університету Енніо Ді Нольфо – «История международных отношений. 1918-1999» присвячена міжнародним відносинам, що охоплює період після закінчення Першої світової війни до 90-х років XX століття. У ній описуються ключові події міжнародних відносин цього періоду, зокрема і арабо-ізраїльський конфлікт у 40-70-х роках XX століття. Автор описує зміни на Близькому Сході після Другої світової війни, створення держави Ізраїль та його наслідки. Особлива увага приділена війні 1973 року, енергетичній кризі та її впливу на світову економіку [5].3

Значну частину дослідження складають роботи радянських авторів, які досить часто мали антисемітський та заїделогізований характер, оскільки, на радянську історіографію впливала напруженість радянсько-ізраїльських відносин. Сучасна російська історіографія має велику кількість праць, присвячених арабо-ізраїльським конфліктам досліджуваного періоду. Зокрема, це праці А. Д. Богатурова, В. В. Аверкіна [14], К. А. Белоусової [8; 9; 10; 11], Т. Карасової [36], М. В. Кольцова [39], Є. М. Примакова [57; 58], В. П. Румянцева [65; 66; 67; 68] та ін.

Монографія Т. Карасової «Израиль и США: Основные этапы становления стратегического партнерства 1948-2014» висвітлює історію становлення американо-ізраїльських відносин, позицію США щодо створення держави Ізраїль, розвиток відносин між двома країнами в період президентства Г. Трумена (1884-1972), Д. Ейзенхауера (1890-1969), Дж. Кенеді (1917-1963), Л. Джонсона (1908-1973), Р. Ніксона (1913-1994). Аналізує початок активної співпраці США та Ізраїлю під час Шестиденної війни та вплив війни Судного дня на американо-ізраїльські відносини [36].

Надзвичайно цінними є дослідження Є. М. Примакова «Ближний Восток на сцене и за кулисами (вторая половина XX - начало XXI века)», «Анатомия ближневосточного конфликта», який був безпосереднім учасником багатьох подій. У своїх працях автор аналізує ключові події, які відбувалися на Близькому Сході після Другої світової війни, відносини СРСР з арабськими країнами та Ізраїлем, політику США в даному регіоні [57; 8

Зовнішній політиці США на Близькому Сході присвячені праці К. А. Белоусової «Великие державы и шестидневная война 1967 года», «Политика США на Ближнем Востоке в 1958-1966 гг.», «Причины начала третьей арабо-израильской войны 1967 г. и политика США», «Роль США в арабо-израильских переговорах после октябрьской войны 1973» [8; 9; 10; 11].

Окремим аспектам близькосхідного конфлікту присвячена книга І. Д. Звягельської «История Государства Израиль». У якій дослідниця описує процес становлення держави Ізраїль, її зовнішньополітичні орієнтири, фази

розвитку арабо-ізраїльського конфлікту, їх внутрішньополітичні та зовнішньополітичні наслідки для держави [33].

Роботи Л. Р. Хлебнікової «Инструменты внешней помощи в контексте американо-израильского взаимодействия (1948-2014)» та «США и Израиль в 60-е годы XX века: у истоков «особых отношений» розкривають оформлення й розвиток американо-ізраїльських відносин, починаючи з 40-х років XX століття, американську воєнну допомогу Ізраїлю, перетворення Ізраїлю на стратегічного партнера США на Близькому Сході [81, 82].

Монографія В. П. Румянцева «Новый фронт» администрации Дж. Ф. Кеннеди на Ближнем и Среднем Востоке (1961-1963 гг.)» присвячена політиці президента Дж. Ф. Кеннеді на Близькому Сході, ролі Єгипту в близькосхідній політиці США та еволюції ізраїльсько-американських відносин в кінці 40 – на початку 60-х рр. XX століття. Крім зазначеної праці в магістерській роботі були використані також інші дослідження автора: «Разработка правящими кругами США и Великобритании политики на Арабском Востоке в 1958-1960 гг.», «Ближневосточная политика США и Великобритании в 1956-1960 гг.», у яких автор досліджує розвиток політики США та Великобританії на Близькому Сході у 1956-1960 рр. та аналізує як Суецька криза 1956 року та «доктрина Ейзенхауера» вплинула на американо-британські відносин у близькосхідному регіоні [65, 66; 67].

Д. В. Кузнецов у своєму дослідженні «Арабо-израильский конфликт: История и современность. Очерк событий. Документы и материалы» висвітлює різні аспекти арабо-ізраїльського конфлікту, зокрема його передумови, етапи та наслідки. У меншій мірі автор висвітлює політику провідних держав світу стосовно близькосхідного конфлікту. Також автор визначає вузлові протиріччя арабо-ізраїльського конфлікту, а саме проблему Єрусалиму, проблему палестинських біженців, питання про єврейські поселення на окупованих Ізраїлем арабських землях Палестини, територіальне питання, пов'язане з визначенням кордонів майбутньої незалежної Палестинської держави [42].

Лаффин Д., Чаппел М. у своїй праці «Израильская армия в конфликтах на

Ближнем Востоке 1948-1973» детально описують організацію, структуру, військову тактику та озброєння ізраїльської армії, а також хід бойових дій близькосхідного конфлікту у даний період [44].

Таким чином, варто відзначити, що дослідження має різнопланову й обширну як вітчизняну так і зарубіжну історіографію.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерела, які використовуються в магістерській роботі умовно можна розділити на такі групи:

1) Офіційні документи ОВП:

До них належить Палестинська хартія, прийнята ОВП у 1968 р. в Бейруті. Вона є важливим джерелом для висвітлення позиції арабів стосовно палестино-ізраїльського конфлікту, відношення до держави Ізраїль, Палестини та палестинських біженців. Зокрема, вона визначала, що «Стаття 1. Палестина є батьківщиною арабського палестинського народу і вона є невіддільною частиною арабської вітчизни, а палестинський народ – невід'ємною частиною арабської нації. Стаття 2. Палестина в кордонах періоду Британського мандату є неподільною територіальною одиницею. Стаття 9. Озброєна боротьба є єдиним шляхом визволення Палестини. Це всезагальна стратегія, а не просто тактична фаза...» [86].

2) Офіційні документи уряду і Кнессета Ізраїлю та урядів арабських країн:

Зазначена група джерел висвітлює внутрішню та зовнішню політику Ізраїлю та арабських країн.

«Декларація про незалежність Держави Ізраїль» (14.05.1948 р.) офіційно проголосила створення держави Ізраїль. У ній зазначаються історичні передумови створення єврейської держави. Стосовно відносин з арабськими країнами, то в ній зазначалося «Ми простягаємо руку світу і добросусідства всім сусіднім державам і їхнім народам і закликаємо їх до співпраці та взаємодопомоги з незалежним єврейським народом в його країні. Держава

Ізраїль готова внести свій вклад в загальні зусилля на благо прогресу всього Близького Сходу» [23].

«Декрет президента Єгипту про націоналізацію Загальної компанії Морського Суецького каналу» демонструє політику Єгипту та намагання Г. А. Насера позбутися впливу іноземних держав. У ньому визначається статус Суецького каналу та подальше управління ним. Зокрема, в статті 1 йдеться: «Загальна Компанія Морського Суецького Каналу (єгипетська акціонерна компанія) націоналізується. Все її майно, всі права та зобов'язання передаються державі. Усі права та зобов'язання передаються державі. Усі існуючі органи та комісії її управління розпускаються. Акціонери та власники засновницьких акцій отримують відшкодування за свої акції за їхньою котирувальною вартістю на паризькій біржі цінних паперів у день, що передуює набранню чинності цим законом. Це відшкодування буде здійснено після того, як держава набуде володіння всіма фондами та власністю націоналізованої компанії» [24].

3) Документи ООН, та Ліги Арабських держав

Важливими джерелами для висвітлення перебігу, наслідків та шляхів урегулювання арабо-ізраїльських конфліктів у 40-70-х роках ХХ століття є резолюції ГА ООН та РБ ООН. Вони висвітлюють позицію ООН, її дії стосовно мирного врегулювання конфлікту. Так, резолюція № 181/ІІ «Будущее правительство Палестины» складалася з преамбули та чотирьох частин. Перша частина стосувалася припинення мандату Великої Британії та визначала термін виведення військ країни-мандатарія (не пізніше 1 серпня 1948 р.), визначала статус святих міст, релігійні права та права меншин. Частина друга присвячена кордонам майбутніх держав. Частина третя визначала статус міста Єрусалим. Четверта частина стосувалася капітуляцій [60].

Резолюція Ради Безпеки ООН № 242 від 22 листопада 1967 р. підкреслила неприпустимість придбання території шляхом війни. Вона закликала Ізраїль вивести свої збройні сили з окупованих територій, закликала також до припинення всіх претензій та стану війни, повагу і визнання суверенітету, територіальної цілісності і політичної незалежності кожної держави в даному

регіоні, а також утвердила необхідність забезпечення свободи судноплавства по міжнародним водним шляхам у даному регіоні, досягнення справедливого врегулювання проблеми біженців, забезпечення територіальної недоторканності і політичної незалежності кожної держави в цьому районі за допомогою заходів, які включали встановлення демілітаризованих зон [61].

Резолюція РБ ООН № 338 від 22 жовтня 1973 р. була прийнята після початку війни Судного дня. У ній Рада Безпеки закликала усіх сторін конфлікту припинити бойові дії, негайно після припинення вогню розпочати виконання резолюції № 242 та розпочати переговори між сторонами конфлікту, що направлені на встановлення міцного миру на Близькому Сході [62].

1 вересня 1967 року на зустрічі в Хартумі вісім арабських країн ухвалили Хартумську резолюцію, яка яскраво демонструє політику арабських країн та їх не бажання миритись з існуванням держави Ізраїль. У ній міститься заклик до продовження боротьби проти єврейської держави. У Хартумській резолюції йшлося, зокрема про таке: «Глави арабських держав домовилися об'єднати свої політичні зусилля на міжнародному та дипломатичному рівнях для усунення наслідків агресії та забезпечення виведення агресивних ізраїльських сил із арабських земель, окупованих після агресії 5 червня. Це буде зроблено в рамках основних принципів, яких дотримуються арабські держави, а саме: неприпустимість миру з Ізраїлем, визнання Ізраїлю, переговорів із ним та дотримання прав палестинського народу у своїй власній країні» [88].

4) Мемуарна література

Цінним джерелом є воєнні мемуари Саада аль-Шазлі «Форсування Суецького каналу», генерал-лейтенанта, очільника Генерального штабу єгипетських збройних сил під час арабо-ізраїльської війни 1973 р. У своїх спогадах він намагається дати відповідь на важливі питання: Чому єгипетська армія зазнала поразки у цій війні? Яку роль у поразці відіграла нерішучість президента Єгипту Анвара Садата. Зокрема, автор детально описує хід бойових дій та допомогу Радянського Союзу. Він зазначає «Ми не могли б вести війну без допомоги Радянського Союзу. Я не висловлюю думки на користь СРСР чи

проти цієї країни, її ідеології, структури влади чи суспільного устрою. Я констатую факт. Жодна інша країна чи група країн одночасно не могла і не стала б постачати Єгипету зброєю відповідного рівня та у необхідній кількості для ведення війни з Ізраїлем» [69].

Особливо цінними є спогади президента Єгипту (1954-1970) Гамалія Абделя Насера, які були написані у 1955 р. після військової операції Ізраїлю проти Гази. Він був безпосереднім учасником арабо-ізраїльської війни на території Палестини у травні-липні 1948 р. На жаль, спогади не були завершені. «Щоденник про війну в Палестині» містить лише фрагменти подій. Він описує причини поразки єгипетської армії у війні. Про саму війну він, зокрема говорить так: «Я не зміг заснути тієї ночі й думав про тих, хто поряд зі мною та про тих, хто був далеко в траншеях. Я думав про саму війну. Я відчув у глибині серця, що я ненавиджу війну. Не лише цю війну, в якій ми брали участь, а й саму ідею війни. Я зрозумів, що людство не гідне життя, якщо воно всім серцем не докладатиме зусиль у справі миру» [52].

Мемуари прем'єр-міністра Ізраїлю у 1969-1974 рр. Голди Меїр є важливими для висвітлення позиції Ізраїлю в арабо-ізраїльському конфлікті, ситуації в країн. Також вона зазначає причини військової агресії Ізраїлю під час Шестиденної війни та помилки військового керівництва під час Війни Судного дня [48].

5) Документи зовнішньої політики США

Цінною для висвітлення зовнішньої політики США на Близькому Сході є «Доктрина Ейзенхауера», прийнята у 1957 р. Вона яскраво демонструє прагнення США заповнити вакуум сили, який утворився внаслідок поразки британських і французьких сил у Троїстій агресії проти Єгипту. У ній підкреслена загроза, яку несе розширення впливу Радянського Союзу. У доктрині зазначалося, що якщо країни близькосхідного регіону позбудуться своєї незалежності, контроль над ними отримають іноземні сили, противники свободи. Це не лише негативно позначиться на регіоні, а й вплине на долю інших країн. Радянський Союз маскує свою економічну, політичну та

військову допомогу прагне завоювати увесь світ. У Доктрині також зазначалася важливість Близького Сходу, який є «воротами між Європою і Африкою». Адже запаси близькосхідної нафти покривали потреби багатьох країн не лише Європи, але й Африки та Азії [25].

Важливе значення в цій категорії джерел має офіційне видавництво, опубліковане держдепартаментом, The Foreign Relations of the United. Воно висвітлює позицію США щодо ситуації на Близькому Сході та підходить американської дипломатії до врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, демонструє своє ставлення до створення держави Ізраїль. Ці документи дають можливість проаналізувати еволюцію близькосхідної політики США та їх відносини з країнами Близького Сходу у 40-70-х роках XX століття [87].

Отже, арабо-ізраїльський конфлікт з початку свого виникнення привертає увагу багатьох дослідників. Різноманітна історіографія та джерельна база з зазначеної теми дає можливість детально проаналізувати близькосхідний конфлікт в 40-70-х рр. XX ст., дослідити всі його етапи, причини та наслідки та охарактеризувати політику США.

РОЗДІЛ 2. КОНФЛІКТИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В 40-70-Х РР. XX СТ.

2.1. Ситуація на Близькому Сході після Другої світової війни та Перша арабо-ізраїльська війна

Одним з найтриваліших нерегульованих конфліктів є конфлікт на Близькому Сході, який бере свій початок у 40-х роках XX століття. Причиною його виникнення стала проблема створення на території Палестини арабської та єврейської держав. Палестинське питання стало міжнародною проблемою після Першої світової війни. Унаслідок розпаду Османської імперії мандат на управління територією Палестини отримала Велика Британія. Він, окрім «надання допомоги та надання порад», переслідував також реалізацію Декларації Бальфура [35].

Декларація була проголошена у 1917 р. У ній британський уряд зазначав, що підтримує «створення в Палестині національного осередку для єврейського народу», але при цьому «не повинно проводитися ніяких дій, які могли б порушити цивільні і релігійні права існуючих неєврейських громад в Палестині». У період дії мандату Великої Британії відбувалося чисельне переселення євреїв. Арабське населення виступало проти єврейської імміграції на палестинську територію [19, с. 3].

Близькосхідний конфлікт виник тому, що в Палестині зіткнулись територіальні інтереси арабського і єврейського населення, яке проживало на цій території. Претензії сторін полягають у тому, що обидва народи вважають ці території своєю прабатьківщиною, оскільки, до VI ст. до н.е. тут існувало Іудейське царство. А вже у VII ст. н. е. територію Палестини завоювали араби. У XIX ст. розпочинається повернення єврейського населення на свою історичну батьківщину [55, с. 19].

Не дивлячись на те, що близькосхідний регіон у роки Другої світової війни не був головним театром бойових дій, але війна прискорила політичні зміни. Вона призвела до закінчення панування європейських країн в арабському

світі. Ряд арабських держав здобули повну незалежність. Винятком стала Палестина, яка була місцем протистояння між арабами та євреями [12].

Після Другої світової війни відбувається піднесення національно-визвольного руху в багатьох регіонах світу. Не став винятком і Близький Схід – важливий геостратегічний і комунікаційний вузол. Важливість цього регіону пояснювалась також великою кількістю природних ресурсів, зокрема, нафти. Більшість населення Палестини складали араби, меншість – євреї. Сформований у ХІХ ст., сіоністський рух виступав за створення в Палестині єврейської держави, яка стала б батьківщиною для всіх євреїв [78, с. 104].

У перше десятиліття після Другої світової війни відбувається посилення та загострення розбіжностей між арабським національним рухом і сіонізмом. Створена 22 березня 1945 року Ліга арабських держав (ЛАД) була заснована на основі ідеології панарабізму та об'єднала такі різні арабські держави ідеєю про єдність арабської нації і прагненням отримати справжню незалежність й покінчити зі своїм колоніальним минулим [49, с. 222].

Після закінчення війни почалося масове переселення євреїв, які стали жертвами Голокосту, що значно загострило ситуацію в Палестині. Велика Британія, щоб якось заспокоїти арабське населення, почала обмежувати переселення євреїв до Палестини. Наслідком обмеження став початок кампанії громадянської непокори євреїв та проведення терористичних акцій проти британців. Очільники єврейської громади розуміли, що стримування переселення євреїв може завадити їх планам щодо створення незалежної держави. Вони прийняли рішення перейти до наступальної тактики боротьби за ліквідацію британського мандата на Палестину [14, с. 58].

Єврейську громаду в Палестині охопили заворушення, які призвели до англо-єврейського військового протистояння. Загони самооборони євреїв «Хагана», «Ецел» і «Лехі» уклали між собою союз. Для координації спільних дій було створено Єврейський повстанський рух. На початку листопада 1945 р. єврейськими загонами було завдано удару по залізницях, щоб паралізувати рух і перекидання британських сил. Англійці ввели надзвичайний стан. Однак, це

не зупинило євреїв, які піддали нападам адміністративні установи англійців [30, с. 6].

Після Другої світової війни у Британії не було ні ресурсів, ні рішучості залишатися в Палестині. Розбіжності між євреями і арабами були непримиренні. Британці виявилися між двох вогнів. З одного боку, поступки євреям могли спровокувати широкомасштабне арабське повстання, як в 1936-1939 рр. З іншого боку – британці знали, на що були здатні євреї, якщо Британія піде на поступки арабам. Спроба британців організувати в Лондоні в вересні 1946 р. зустріч арабських і єврейських лідерів зазнала невдачі, оскільки, обидві сторони відмовилися від участі. Наступні двосторонні зустрічі в Лондоні в лютому 1947 р. з тріском провалилися від несумісних арабських і єврейських вимог [63, с. 230].

2 травня 1946 р. прем'єр-міністр Великобританії в своєму виступі в парламенті заявив, що імміграція в Палестину припиняється до того часу, поки Хагана не припинить військові дії проти англійських військ і не буде взагалі розпущена. Проте, після закінчення Другої світової війни, нелегальна імміграція різко збільшилася, незважаючи на те, що влітку 1946 р. Великобританія приступила до повної блокади Палестини. Для цього вона виділила значні збройні підрозділи, що дислокувались на Близькому Сході. За 1946 р. у Палестину в'їхало вже 23 тисячі нелегальних іммігрантів. А всього до 1947 р. – понад 113 тисяч [85, с. 148].

Британці зайшли в глухий кут, добре усвідомивши помилковість Декларації Бальфура. Адже створити «національний осередок для єврейського народу в Палестині» було неможливо без шкоди «для цивільних і релігійних прав існуючих неєврейських громад». Британський уряд не бачив ніякого прийняттого вирішення цієї проблеми і більше не мав важелів впливу на сторони палестинського конфлікту. 25 лютого 1947 року міністр закордонних справ Великобританії Ернест Бевін передав Палестинське питання на розгляд недавно створеної Організації Об'єднаних Націй, сподіваючись що міжнародне

співтовариство зможе домогтися більших успіхів у вирішенні цієї проблеми [63, с. 242].

На першій спеціальній сесії, скликаній Генеральною Асамблеєю ООН 28 квітня 1947 р., було засновано спеціальний комітет, що стосувався проблем Палестини й складався з 11 держав-членів. Він повинен був дослідити всі питання, що були пов'язані з палестинською проблемою і внести пропозиції щодо їх вирішення на розгляд регулярної сесії у вересні 1947 р. П'ять арабських країн – Єгипет, Ірак, Ліван, Саудівська Аравія і Сирія – безрезультатно намагалися включити до порядку денного спеціальної сесії питання про припинення мандата на Палестину і проголошення її незалежності. Спеціальний комітет завершив свою роботу 31 серпня 1947 р., при цьому його члени досягли домовленості з питання про припинення мандата, принципу незалежності і ролі Організації Об'єднаних Націй. Але не було досягнуто консенсусу щодо вирішення палестинської проблеми. В результаті, 29 листопада 1947 р. Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 181 (II) про розділ Палестини [3, с. 340].

До прийняття Генеральною Асамблеєю ООН в листопаді 1947 р. резолюції № 181 про створення на території британського мандата двох незалежних держав – єврейської і арабської. Євреї були меншістю в Палестині. На момент отримання англійцями мандата на управління Палестиною, що був прийнятий на конференції в 1920 р. в Сан-Ремо, араби становили 90% її жителів. Масова єврейська імміграція (за роки британського правління в Палестину іммігрували майже 483 тис. євреїв з країн діаспори) привела до триразового збільшення питомої ваги єврейського населення в загальній чисельності жителів Палестини. До листопада 1947 р., коли Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про розділ Палестини і створення на її території двох незалежних держав, євреї становили вже 31% населення території [27, с. 24].

План розділу складався з чотирьох частин та передбачав припинення мандата Великої Британії, послідовний вивід її збройних сил, визначення

кордонів між єврейською та палестинською державами. Також план встановлював, що утворення обох держав повинно відбутися не пізніше 1 жовтня 1948 р. Територія Палестини була поділена на вісім частин (додаток А). Три з яких були призначені для єврейської сторони, три – арабам, м. Яффа утворювало арабський анклав на території єврейської держави, восьма частина – м. Єрусалим отримувало спеціальний міжнародний статус та передавалося під управління ООН [19, с. 11]. Стосовно Єрусалиму в Резолюції зазначалося «місто Єрусалим засновується як окрема одиниця, яка користується спеціальним міжнародним режимом, і буде під управлінням Організації Об'єднаних Націй. На Раду з Опіки буде покладено здійснення, від імені Організації Об'єднаних Націй, адміністративної влади» [60].

Ухвалення резолюції 181(II) викликало невдоволення в Палестині. Загострення ситуації змусило РБ ООН скликати спеціальну сесію Генеральної Асамблеї, яка тривала з 16 квітня по 14 травня 1948 р. Наступного дня після початку сесії Рада Безпеки закликала припинити в Палестині воєнні дії. 23 квітня було засновано спеціальну Комісію з перемир'я, метою якої був нагляд за ситуацією та надання допомоги щодо припинення ескалації конфлікту. Генеральною Асамблеєю було призначено посередника для мирного врегулювання графа Фолк Бернадотта. Після припинення дії мандата Велика Британія вивела війська з Палестини. 14 травня було проголошено створення держави Ізраїль, що призвело до кровопролитних сутичок між євреями та арабами [19, с. 12].

На наступний день після проголошення держави Ізраїль регулярні частини армій Єгипту, Сирії, Лівану, Іраку і Трансйорданії увійшли в Палестину і почали бойові дії проти збройних сил єврейської громади. Оскільки найбільш протяжний фронт знаходився з боку Трансйорданії, головнокомандувачем був номінально призначений король Абдаллах [71, с. 246].

Перша арабо-ізраїльська війна (що стала для Ізраїлю Війною за незалежність) почалася фактично відразу після прийняття Генеральною

Асамблеєю ООН плану розділу Палестини 29 листопада 1947 р. Впродовж перших місяців ця війна мала характер обмеженої за масштабами боротьбу арабів проти єврейського населення Палестини, причому боротьба велася, в основному, навколо контролю над транспортними артеріями [27, с. 28].

Головні події Першої арабо-ізраїльської війни розгорнулися у битві за Єрусалим, яка розпочалася 15 травня 1948 р. Араби напали на єврейські позиції та відкинули їх від Сіонських воріт, через які проходив єдиний можливий зв'язок з Новим Містом. За один день євреї втратили чверть своєї території в Старому Місті. Адже Єврейський квартал виявився ізольованим від решти єврейської частини в Новому Місті. Уряд Ізраїлю, через ускладнення ситуації, змушений був звернутися до ООН з закликом стати посередником у мирних переговорах. Представник ООН в Палестині шведський граф Фолк Бернадотт 7 червня надав ізраїльській та арабській сторонам план перемир'я на 4 тижні, тобто до 9 липня. Обидві сторони прийняли цей план [75, с. 402].

9 липня 1948 року єгипетські військові порушили перемир'я та розпочали військові дії проти євреїв у районі Негева. Надана матеріальна допомога Радянського Союзу дозволила Ізраїлю організувати швидкий контрнаступ. У результаті успішних військових дій, євреї збільшили смугу території, що вела до Єрусалима та захопили частину Нижньої Галілеї. 19 листопада 1948 р. Радою Безпеки ООН було оголошено перемир'я [54, с. 130].

Перша арабо-ізраїльська війна закінчилася підписанням договорів про перемир'я. Між державою Ізраїль та Єгиптом договір було підписано 24 лютого 1949 р., з Йорданією – 3 квітня, з Сирією – 20 липня. Сторони зустрілися на острові Родос, посередниками в перемовинах були представники ООН. Проте угоди не вирішили територіальних суперечок, що в майбутньому призвело до нових зіткнень. Було встановлено тимчасові кордони, по обидва боки яких створено демілітаризовані зони. Контроль за додержанням перемир'я мала здійснювати спеціальна комісія ООН [40, с. 36].

Під час конфлікту араби зазнали значних поразок від ізраїльської армії. Ізраїлю вдалося захопити частину територій Палестини, виділених для

створення арабської держави та збільшити свою територію. до 20,8 тис. кв. км. Після закінчення Першої арабо-ізраїльської війни Палестинська держава не була створена. Інші території арабської частини Палестини захопили Йорданія (Західний берег річки Йордан і східна частина Єрусалима) та Єгипет (Сектор Газа) [74 с. 107].

Отже, становище на Близькому Сході після завершення Другої світової війни було складним. Після поділу Палестини та проголошення незалежності Ізраїлю ситуація не покращилась. Розпочалась Перша арабо-ізраїльська війна, яка завершилась перемогою Ізраїлю. Арабська держава в Палестині так і не була створена.

2.2. Суецька криза 1956 р. та Шестиденна війна 1967 р.

2.2.1. Суецька криза 1956 р та її наслідки

Важливе місце серед конфліктів другої половини ХХ ст. на Близькому Сході належить Суецькій кризі 1956 р. Цей конфлікт нині прийнято розглядати щонайменше у двох аспектах. З одного боку – це військове зіткнення Єгипту, Англії й Франції, які прагнули зберегти свій вплив в даному в регіоні. З іншого – наростання напруги між арабами та євреями [76, с. 156].

Війна увійшла в історію під декількома назвами: Друга арабо-ізраїльська війна, англо-ізраїльська війна проти Єгипту, Стогодинна війна. Але ця маленька війна не існувала сама по собі, а була частиною подій, які увійшли в історію під назвою «Суецька криза». Адже саме Суецький канал, був одним із найважливіших світових транспортних коридорів, був тим каменем спотикання, який викликав справжній обвал у світовій політиці. Бойові дії всіх сторін, втягнутих у Суецьку кризу, були недовгими. Почалися вони 29 жовтня 1956 р. і фактично закінчилися 6 листопада, коли було підписано угоду про перемир'я. На цьому тлі більш тривалою виглядає передмова до Стогодинної війни. Адже фактично все розпочалося ще в 1952 р. Саме в цей час до влади в Єгипті прийшов організатор Ради революційного командування і руху «Вільні

офіцери», один з лідерів Липневої революції 1952 р. полковник Гамаль Абдель Насер [5, с. 12].

Напередодні кризи, Єгипет все більше проводив незалежну політику і прагнув вийти із підпорядкування Великобританії, яка все ще контролювала більшу частину Африки. У 1954 р. єгипетський уряд зажадав від Великобританії вивести свої останні війська з військових баз до 18 червня 1956 р. Другим каменем спотикання між Єгиптом і Великобританією стало підписання у 1955 р. Багдадського пакту. Єгипетський президент Г. А. Насер засудив цей пакт. Він вважав, що Багдадський пакт стане перепорою в об'єднанні арабських держав, створить загрозу їх нейтралітету. У лютому 1955 р. між Єгиптом і Ізраїлем відбулася низка сутичок, які викликали двосторонню напругу у відносинах. Тому рішенням кожної з держав було посилення свого військового потенціалу. З метою придбання зброї, Г. А. Насер звернувся до країн Заходу, але Франція й Великобританія йому відмовили. З СРСР – він підписав необхідну угоду [72, с. 362].

Одним із серйозних факторів конфлікту між Ізраїлем і Єгиптом була заборона вільного ізраїльського судноплавства в Червоному морі. Позбавлення Ізраїлю водного сполучення з багатьма країнами наносило йому не лише політичні, але й серйозні економічні збитки [37, с. 185]. Кісінджер Щоб потрапити туди, суди з порту Хайфа на Середземному морі неминуче повинні були пройти по Суецькому каналу. У той час як кораблям, що виходили з Ейлата, самого південного ізраїльського порту, доводилося минути Тіранську протоку. Єгипет перекрив для Ізраїлю водне сполучення між Східною Африкою і Азією [22, с. 25].

Головним для Г. Насера було вирішити дві проблеми: закупити зброю і отримати допомогу в будівництві Асуанської дамби. Обидві ці проблеми розцінювалися Каїром як життєво важливі. Перша виникла із загостренням конфронтації з Ізраїлем. Що стосується Асуанської дамби, то з її будівництвом «Вільні офіцери» пов'язували рішення не лише економічних завдань, хоча вони були надзвичайно важливі, а ще й припинення згубних розливів Нілу. Це

дало б змогу збільшити на одну третину культивованих земель. З Асуанською дамбою тісно була пов'язана і проблема зміцнення нової влади, яка на той час ще не була стабільною [57, с. 43].

У планах єгипетського лідера було спорудження дамби на річці Ніл неподалік від м. Асуан. Проте здійснити це власним коштом Єгипет не міг. Для реалізації цього проєкту потрібна була зовнішня фінансова допомога. Адміністрація американського президента Д. Ейзенхауера вважала, що участь США у фінансуванні цього проєкту і посередництво у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту вплине на покращення американо-єгипетських відносин [17, с. 4].

Президент Єгипту прагнув спорудити дамбу, побудувати гідроелектростанцію і створити розгалужену зрошувальну систему. З метою отримання коштів, він звернувся до МБРР, англійського та американського урядів за допомогою. У липні 1956 р. Велика Британія і США відмовилася надавати кошти на будівництво [51, с. 109].

26 липня 1956 р. єгипетський президент оголосив декрет про націоналізацію франко-британської «Компанії Суецького каналу». У ньому зазначалося, що Єгипет візьме на себе відповідальність за забезпечення умов конвенції 1888 р. про свободу судноплавства в каналі. Рішення про націоналізацію було законним, тому, що компанія була зареєстрована як єгипетське підприємство, хоча і була власністю іноземців (41% її акцій належали британському уряду, 52% – французькому) [14, с. 132].

У Декреті президента Єгипту «Про націоналізацію Спільної компанії Морського Суецького каналу» (додаток Б), йшлося про те, що майно націоналізується та передається державі. Усі акціонери мали отримати відшкодування [24, с. 233].

Відповідь Великої Британії та Франції на дії єгипетського президента були бурхливими. Почалася підготовка до збройної інтервенції проти Єгипту. Даною обставиною поспішив скористатися ізраїльський уряд, який з тривогою спостерігав за політикою єгипетського президента. Євреї розуміли, що одним з

головних положень програми арабського націоналізму є ліквідація Ізраїлю. Тому Ізраїль запропонував свою участь у британсько-французькій агресії. Ініціатива ізраїльського уряду була прийнята. Домовленості про співпрацю Британії, Франції та Ізраїлю проти Єгипту були оформлені секретним тристороннім протоколом 24 жовтня 1956 р.[14, с. 365].

Потрійна агресія проти Єгипту складалася з двох етапів: на першому етапі Ізраїль здійснював наступ на Синайському півострові, а Англія і Франція – повітряні нальоти; на другому етапі Англія і Франція планували висадити морські і повітряні десанти в зоні Суецького каналу. 29 жовтня 1956 р. почалося вторгнення, і до 5 листопада ізраїльські війська (9 бригад) окупували весь Синайський півострів [64, с. 213].

За п'ять днів війни ізраїльська армія розгромила три єгипетські дивізії в Синаї і в секторі Газа, зруйнувала всі бази федаїнів, знищила або захопила значну частину єгипетського озброєння – морського, повітряного і сухопутного. Ізраїльські війська зайняли Сектор Газа і Синайський півострів, площа якого втричі перевищувала територію держави Ізраїль. У цій війні загинуло 170 ізраїльських солдатів і офіцерів, одна людина потрапила в полон [26, с. 48].

Синайська кампанія була негативно сприйнята в ООН. Радою Безпеки ООН були зроблені значні зусилля, щоб домогтися припинення вогню, але Англія і Франція двічі наклали вето на резолюції. 2 і 7 листопада Генеральна Асамблея у своїх резолюціях вимагала припинення вогню і виведення англо-франко-ізраїльських сил з території Єгипту. На I Надзвичайній сесії ООН 2 листопада 1956 р. була прийнята резолюція .№ 997 (ES – I) (додаток В), у якій йшлося про негайне припинення вогню [78, с. 48].

7 листопада 1956 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 1001 (ES-I), яка передбачала завершення Суецької кризи. Головним наслідком даної резолюції було створення Перших Надзвичайних збройних сил ООН (НЗС ООН I). Вони були першими військовими силами Організації. Їх завданням був «вступ на територію єгипетської держави за згодою уряду Єгипту, надання

допомоги із забезпечення спокою у процесі виведення не єгипетських військ та для забезпечення виконання інших умов резолюції на всій протяжності від Суецького каналу до демаркаційних ліній перемир'я, встановлених угодою про перемир'я між Єгиптом та Ізраїлем» [31, с. 52-53].

Рішення про готовність вивести війська з Синаю давалось ізраїльським керівникам нелегко. В уряді з цього питання виникли деякі розбіжності. 8 листопада 1956 р. Ізраїль повідомив американського президента та Генерального секретаря ООН про свої наміри вивести війська з Синайського півострова після відповідної домовленості з силами ООН [76, с. 160]. Відповідно до прийнятих зобов'язань Ізраїль звільнив зону протоки і палестинський сектор Газа. Через кілька днів в Газі встановилося єгипетське військове правління. Ця палестинська територія поверталася Єгипту. Через два дні після передачі Гази під контроль ООН, Г. А. Насер призначив військового губернатора Сектора, і той без узгодження з ООН переїхав в Газу зі своїм штабом. Під тиском Єгипту ООН наказала своїм військам покинути сектор Газа і обмежитися патрулюванням вздовж його кордонів. Надзвичайні сили ООН зайняли позиції на ізраїльсько-єгипетському кордоні і в Шарм-ель-Шейху [13, с. 10].

Миротворча операція повинна була складатися із чотирьох фаз. Надзвичайні збройні сили у листопаді-грудні 1956 р. спостерігали за порядком переходу в зоні Суецького каналу після виходу звідти військ Великої Британії та Франції. З грудня 1956 р. до березня 1957 р. миротворці слідкували за роз'єднанням військ Ізраїлю та Єгипту та виведенням збройних сил Ізраїлю з усіх територій, які він захопив під час Троїстої агресії. Винятком стали Газа та Шарм Ель-Шейх, які ізраїльські війська покинули у березні 1957 р. Спостереження за кордонами здійснювалось до травня 1967 р. [32, с. 54].

Військові дії не принесли однозначного позитивного результату жодній із зацікавлених сторін. Ізраїль не досяг територіальних змін за рахунок сусіднього Єгипту, палестинські арабські землі сектора Газа так і залишилися під юрисдикцією Каїра. Єгипет та інші арабські країни продовжували не визнавати

офіційний статус Держави Ізраїль. Однак, його становище в регіоні ставало міцнішим і в ході нової військової кампанії арабським країнам не вдалося домогтися основної мети – ліквідувати єврейську державу. Найбільш тяжкі наслідки конфлікт 1956 р. мав для арабського народу Палестини. В регіоні встановлювався статус-кво, і в цих умовах питання про незалежність арабської Палестини ставав примарним [13, с. 10].

Військова перемога, навіть якщо і не вдалося з її допомогою вирішити всі політичні завдання, дала державі почуття впевненості в тому, що новий Ізраїль, при всій штучності його створення, цілком життєдіяльний. До Синайської кампанії в міжнародних дипломатичних колах до Ізраїлю не ставилися як до повноцінної держави. Його сприймали, скоріше, як табір біженців. Після 1956 року такий підхід канув в минуле. Кордони держави стали відносно безпечні. Ізраїльська армія, яка була ослаблена після Війни за незалежність, перетворилася в ефективний військовий механізм і одночасно в найпотужнішу об'єднуючу силу в країні [84, с. 233].

Отже, Суецький канал був об'єктом зовнішньої політики багатьох країн. У 50-х роках ХХ ст. загострюється арабо-ізраїльське протистояння, що призводить до нового конфлікту. До виникнення Суецької кризи привів складний комплекс причин, в число яких входили військова присутність Великобританії в зоні каналу, прихід до влади Г. Насера, націоналізація каналу, спроби Вашингтона і Лондона підірвати внутрішньополітичні і міжнародні позиції Г. А. Насера, невирішеність арабо-ізраїльського конфлікту.

2.2.2. Причини та наслідки Шестиденної війни 1967 р.

5 червня 1967 р. Ізраїль завдав удару на випередження по Єгипту, Сирії та Йорданії. Розпочалася нова арабо-ізраїльська війна. Авіаудари по єгипетським аеродромам знищили їх авіацію. Без повітряної допомоги збройні сили арабських держав зазнали поразки всього за шість днів. Через це даний близькосхідний конфлікт увійшов в історію під назвою «шестиденна війна» [56, с. 111].

Після закінчення Суецької кризи уряд Ізраїлю мав одинадцять років перерви, але ці роки назвати спокійними не можна. Оскільки арабське населення Палестини і надалі проводили терористичну діяльність. Також інколи здійснювала артилерійські обстріли єврейських поселень в Галілеї сирійська армія [47, с. 19].

Англійський і французький уряди після завершення Троїстої агресії втратили свої позиції в близькосхідному регіоні. Вплив Сполучених Штатів і Радянського Союзу навпаки збільшився. Ці країни боролися за панування в регіоні, оскільки він має вдале розташування, важливе геостратегічне і геоекономічне значення. Країни Заходу надавали економічну та воєнну допомогу ізраїльській державі, тому, що вбачали в ній головну антикомуністичну і антиісламську силу в близькосхідному регіоні. Ізраїль до початку 1960-х років став наймогутнішим регіональним центром сили. Євреї склали близько 2,5 млн. жителів країни. Держава мала розвинену економіку і добре озброєну армію [78, с. 194].

Найбільше воєнного озброєння Ізраїлю на початку 1960-х років надавала Франція. Влітку 1966 р. між двома країнами був підписаний новий договір, за яким передбачалося постачання 50 літаків «Міраж-V». Але і цього не вистачало. Ізраїльській державі були вкрай потрібні найсучасніші види озброєння, які були лише в Сполучених Штатів. Під час президенства Л. Джонсона країни уклали 3 договори про поставку зброї ізраїльській державі. За угодами передбачалося постачання 210 танків «Паттон М-48А», літаків «Скайхок А-4», а згодом військових літаків-бомбардувальників «Фантом F-4В» [36, с. 247].

У 1960-х років становище ізраїльської держави ускладнилося. Це було викликано рішенням Ліги Арабських держав відвести воду р. Йордан для потреб сільського господарства Йорданії. Даний регіон мав брак водних ресурсів, тому виконання даного рішення загрожувало ускладненнями для ізраїльської держави. Також, 29 травня 1964 р. арабські країни провели у Східному Єрусалимі зустріч на якій було створено Організацію визволення

Палестини (ОВП). Її головою було обрано А. Шукейрі. Головною метою організації було визначено створення вільної арабської палестинської держави. 1 червня 1964 р. відбулася перша сесія національної ради Палестини на якій була виголошена Палестинська національна хартія [42, с. 60-61].

У хартії йшлося і про боротьбу проти держави Ізраїль. Зокрема, у параграфі 22 зазначалося: «Сіонізм – політичний рух, органічно пов'язаний зі світовим імперіалізмом і антагоністичний всім визвольним діям і прогресивним рухам в світі... Ізраїль – інструмент сіоністського руху, географічний плацдарм для світового імперіалізму, стратегічно базується в серцевині історичної батьківщини арабів, що ставить собі за мету битися з надіями арабської нації на визволення, об'єднання і прогрес. Ізраїль є постійним джерелом загрози миру на Близькому Сході і на всій планеті. Оскільки звільнення Палестини знищить сіонізм і оплот імперіалізму, тим самим, зробивши внесок у встановлення миру на Близькому Сході. Палестинський народ чекає підтримки всіх прогресивних і мирних сил і квапить їх, незалежно від їхньої політичної орієнтації і віросповідання, пропонувати народу Палестини допомогу і підтримку в їх боротьбі за звільнення його історичної батьківщини» [86].

Галілейське море у середині 1960-х років стало важливим джерелом прісної води для ізраїльської держави, яку транспортували по каналу до пустелі Негев. Але більша частина потоків, що живили дане море, текли з Голанських висот, які розташовувалися на сирійській території. Уряд Сирії засудив рішення про користування спільними ресурсами. Сирія розпочала у 1964 р. здійснення проєкту по відведенню вод двох головних приток р. Йордан, щоб перекинути води в р. Ярмук. Дана річка розташовувалась на території Йорданії. Ізраїльський уряд виступив з протестом проти дій Сирії та обстріляв її територію, де проводилися ці роботи. У листопаді ізраїльська авіація здійснила бомбардування, недоступних для артилерії ділянок. Їм вдалося зупинити будівництво. Дані події отримали назву «Водна криза». Під час кризи Сирія надавала підтримку ФАТХ – військовому крилу ОВП. Уряд Сирії допомагав

палестинським бійцям здійснювати напади на ізраїльську державу. Частота таких нападів збільшувалася із наближенням війни [41, с. 207].

17 травня у Каїрі розпочався похід єгипетських полків на Синай. Війська Єгипту вночі пройшли повз вікна американського посольства у столиці. У цей же день єгипетський президент забажав виведення Надзвичайних збройних сил ООН, вимагаючи, щоб вони покинули деякі прикордонні території. У відповідь на це Генеральний секретар У Тан заявив, що збройні сили ООН можуть бути виведені або зовсім, або повністю залишатися на своїх позиціях. Отже, спершу у плани Г. А. Насера не входило виведення військ ООН з району Шарм-аш-Шейх, що контролювали вхід до Акабської затоки. Генеральний секретар вирішив вивести збройні сили ООН. 22 травня єгипетський президент закрив Тиранську протоку не лише для єврейських, але і для інших кораблів, які слідували в ізраїльські порти або виходили звідти. Саме ці нерозсудливі антиізраїльські рішення єгипетської держави у травні 1967 р. стали приводом для Ізраїлю розпочати війну [8, с. 370].

На відміну від 1956 р., у 1967 р. Синай був одним із трьох театрів воєнних дій. Війна йшла на трьох фронтах – єгипетському, йорданському і сирійському. На першому – ізраїльська армія вийшла до Суецького каналу, зайнявши весь Синай. На другому – окупувала західний берег річки Йордан уздовж кордонів з Йорданією. Зупинившись на кордоні Суецького каналу і річки Йордан, ізраїльські війська продовжили наступ на третьому – сирійському фронті. Рада безпеки ООН весь цей час безперервно обговорювала ситуацію і приймала резолюції про припинення вогню [14, с. 420].

Напад ізраїльських повітряних сил на єгипетські аеродроми 5 червня в 7:45 став для Єгипту фатальним. Бомбардувальники ізраїльської армії нанесли превентивні удари головним частинам єгипетських військових повітряних сил. Спочатку були ліквідовані злітні смуги, літаки і гелікоптери, що перебували на землі. О першій годині дня ізраїльська авіація припинила завдавати удари. Було ліквідовано близько 300 єгипетських літаків та гелікоптерів. Ізраїльські позиції біля Рамат-Давида піддалися обстрілу артилерією Йорданії. Частина збройних

сил Йорданії розпочала наступ в напрямку Єрусалима. Ізраїльська авіація атакувала літаки арабів, що розташовувалися у Йорданії. Також були атаковані і сирійські авіабази. Втрати сирійської армії становили 61 літак. Повітряні сили Ізраїлю втратили лише чотири літаки [30, с. 6].

Ізраїльській армії 7 червня вдалося взяти під свій контроль арабську частину Єрусалиму. Продовжуючи наступ, вони захопили західний берег річки Йордан. 9 червня збройні сили Ізраїлю атакували сирійські позиції на Голанських висотах, які мали важливе стратегічне значення, і за два дні опанували ними [78, с. 196].

На інших напрямках Ізраїль наносив відволікаючі удари. Знищивши оборону ворога і дійшовши до Кунейтра, ЦАХАЛ (збройні сили держави Ізраїль) зупинив свій наступ. Позиції, захоплені ізраїльською армією, дозволяли проглядати долину Дамаска. У будь-яку мить можна було очікувати атаки на столицю Сирії. Зупинка ізраїльської армії відбулася о 19:30 10 червня відповідно до договору про припинення воєнних дій, досягнутого в результаті повторного заклику Ради Безпеки ООН зупинити воєнні дії і згоди на це сирійського та ізраїльського урядів. Цей час вважається офіційним завершенням арабо-ізраїльського конфлікту 1967 р. [38, с. 3].

10 червня Радянський Союз припинив дипломатичні відносини з ізраїльською державою. Він висунув вимогу, що в найближчий час ізраїльські військові повинні припинити бойові дії. Якщо вони цього не зроблять, Радянський Союз буде вимушений вжити усіх необхідних заходів для стабілізації ситуації. Дислокований у Середземному морі, шостий флот США одержав наказ терміново прибути у район конфлікту. Як згадував у своїх мемуарах Л. Джонсон ситуація ставала складнішою. 10 червня о 19 годині ізраїльська держава ухвалила рішення про припинення бойових дій [8, с. 374].

Бойові дії були закінчені за шість днів безсумнівною перемогою ізраїльських військ. Під час арабо-ізраїльського конфлікту збройні сили Ізраїлю окупували Синайський півострів і сектор Газа, арабську частину Єрусалиму, західний берег річки Йордан, Голанські висоти. Унаслідок війни ізраїльські

території значно зросли (з 20 800 до 89 859 кв. км.). 27 червня ізраїльський уряд заявив про анексію арабської частини Єрусалима і оголосило його столицею держави [78, с. 196].

Протягом шести днів ЦАХАЛ завдав поразки трьом державам і завоював територію, яка вдвічі більша площі Ізраїлю (додаток Б). Найважливішим було те, що ізраїльська армія вийшла до природних оборонних кордонів – на півночі до Голанських висот, на сході до річки Йордан, і на півдні до Суецького каналу. Однак на території Західного берега і сектора Гази лишилося близько 1,5 млн. арабів. У листопаді 1967 р. міжнародна спільнота засудила дії Ізраїлю. Так, Організація Об'єднаних Націй прийняла Резолюцію № 242 (додаток В). У цій резолюції ООН закликала Ізраїль повернути окуповані території. У ній відзначалося, що ніяка країна не може захопити та утримувати чужу територію і що всі країни близькосхідного регіону повинні поважати право кожної держави на незалежність та суверенітет. Стосовно палестинців, багато з яких опинилися на території Лівану та Йорданії, то дана резолюція звела проблему біженців тільки «до їх розселення». Ізраїльська держава відмовилася виконувати резолюцію та повертати захоплені території. У відповідь на це ОВП почала проводити більш активну діяльність [50, с. 228].

Ізраїльська держава втратила у цій війні 777 загиблими, 2586 пораненими та 17 полоненими. Збройні сили арабських держав втратили 15 тис. осіб пораненими і убитими. 12 тис. потрапило у полон. Військовий успіх ізраїльської держави був беззаперечним та масштабним. Не дивлячись на це, забезпечити тривалий період спокою, який був так потрібен Ізраїлю, не вдалося. Майже одразу ж єгипетській державі вдалося відновити 70 % матеріальних втрат. Цьому сприяли поставки із Радянського Союзу. Посилилася діяльність терористів [44, с. 34].

Найважливішим наслідком агресії Ізраїлю було припинення дипломатичних відносин з цією державою ряду країн. Разом з Радянським Союзом відносини з ізраїльською державою припинили інші держави соціалістичного табору, окрім Румунії. Також після Шестиденної війни вплив

Ізраїлю значно знизився у Африці. Ряд африканських держав припинили дипломатичні відносини з Тель-Авівом. Змінилися і відносини ізраїльської держави з країнами Європи. Багато держав, які до арабо-ізраїльської війни 1967 р. займали проєврейську позицію, стали дотримуватись іншої точки зору. Французький уряд, після Шестиденної війни, оголосив заборону на постачання військового озброєння та техніки ізраїльській державі. Французький президент Шарль де Голль дозволив арабському палестинському руху відкрити у Франції своє представництво [47, с. 83].

Військові невдачі арабів у Шестиденній війні стала сильним імпульсом для підйому палестинської самосвідомості. Поразка у війні завдала серйозного удару по престижу Шукейрі – очільника ОВП. Саме він закликав терміново розпочати нову арабо-ізраїльську війну, яка, нібито, буде вигідна арабам. Конфлікт 1967 р. призвів до появи великої хвилі біженців. З червня 1967 р. Західний берег покинули 250 000 осіб, Гази – 70 000, тобто в цілому 320 000, за іншими даними – до 400 000, перетворивши Йорданію в один великий табір біженців. До Шестиденної війни було організовано 53 табори для біженців із Палестини, з них – 20 на Західному березі, 15 – в Лівані, 8 – в секторі Газа, 6 – в Сирії і 4 – в Йорданії. Конфлікт привів до виникнення десяти нових тимчасових поселень, з яких 6 перебували в Йорданії і 4 – в сирійській держав [30, с. 7].

Унаслідок арабо-ізраїльського конфлікту 1967 р. ізраїльська держава захопила, окрім Єрусалиму, усі території, які, за резолюцією ГА ООН № 181, повинні були належати арабській палестинській державі. Після поразки у Першій арабо-ізраїльській війні ці території були розділені між Ізраїлем, Йорданією і Єгиптом. Ніяка із цих трьох держав не була зацікавлена в виникненні палестинської держави і не здійснила ніяких кроків у даному напрямку. Після 1967 р. становище змінилося кардинально. Окупувавши Західний берег р. Йордан і сектор Газа, ізраїльська держава стала єдиною перепорою для створення незалежної палестинської держави. Той факт, що ні єгипетська, ні йорданська влада не надавали арабському населенню Палестини

незалежності або автономії швидко забувся. Ізраїльська держава була оголошена осередком світового зла. На конференції ЛАД 1 вересня 1967 р. в Хартумі була прийнята постанова, яка значно ускладнила пошук шляхів мирного врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту: ні – миру з Ізраїлем, ні – визнання Ізраїлю, ні – переговорам з Ізраїлем [26, с. 62].

Отже, арабо-ізраїльський конфлікт 1967 р. мав важливі наслідки для Близького Сходу. Не дивлячись на те, що події відбувалися всього протягом шести днів, ця війна ще більше загострила близькосхідний конфлікт.

2.3. Війна на виснаження та Війна Судного дня

2.3.1. Війна на виснаження 1967-1970 рр.

За офіційним ізраїльським даними четверта арабо-ізраїльська війна між Ізраїлем і Єгиптом розпочалася у березні 1969 р. Вона отримала назву Війна на виснаження. На першому етапі ізраїльські війська вели прикордонну війну. «Заритись в землю» – було основним девізом євреїв. Ніколи до цього армія не використовувала такої кількості колючого дроту, мін, бетону і мішків з піском [44, с. 31].

Війна на виснаження проти Ізраїлю була формально оголошена президентом Єгипту Г. Насером 23 червня 1969 р. Фактично ж вона почалася менш ніж через місяць після закінчення переможної для Ізраїлю Шестиденної війни у червні 1967 р. Ця війна відрізнялася від попередніх арабо-ізраїльських конфліктів, оскільки не було великих сухопутних боїв, танкових проривів, захоплених територій. Натомість переважали рейди невеликих груп десантників, велися бої в повітрі та протистояння між ізраїльським ВПС та єгипетським ППО [34].

Її головною метою було змінити ситуацію, яка виникла після арабо-ізраїльського конфлікту 1967 р. Ізраїльська держава була згодна повернути захоплені території, в обмін на мирне вирішення близькосхідного конфлікту. Але арабські країни не бажали вести мирні переговори, тому ізраїльська держава вирішила зберігати під своїм контролем території, захоплені нею у

Єгипту, Сирії та Йорданії. Було зроблено ставку на збереження територіального, політичного і військового статус-кво доти, доки Єгипет та інші арабські держави не «дозріють» для початку мирних переговорів. Міжнародна спільнота звинувачувала ізраїльську державу в тому, що вона хоче привласнити завойовані в ході війни території. Проте це не відповідало дійсності, бо ні на які території – ні на Синайський півострів, ні на сектор Газа, ні на Голанські висоти, ні на Західний берег річки Йордан впродовж багатьох років не поширювалася юрисдикція Ізраїлю. За не зрозумілих обставин, очільники арабських країн не звертали на це уваги. Єгипетський уряд розумів, що армія Єгипту не зможе відвоювати втрачені території, тому вони прагнули зламати дух ізраїльської армії, виснаживши їх війною. Армія Ізраїлю завжди демонструвала себе з кращого боку в маневреній війні. Єгипетський уряд дійшов висновку, що для них більш вигірне положення в затяжній позиційній війні, оскільки Єгипет володів очевидною перевагою над Ізраїлем в артилерії [26, с. 351-352].

7 квітня 1967 р. Сирія здійснила провокацію на кордоні з Ізраїлем. Сирійська армія завдала удару з Голанських висот по ізраїльським кібуцам та розстріляла єврейського тракториста. У відповідь ізраїльська армія знищила в повітрі шість МІГів сирійської армії та ввела свої війська в демілітаризовану зону. СРСР був впевнений у перемозі арабів, тому сприйняв цей випадок як привід до початку війни. Радянський Союз повідомив єгипетського президента про можливий напад військ Ізраїлю на територію Сирії. Це підштовхнуло Сирію та Єгипет об'єднати зусилля. Серед арабів та євреїв поширювалися шовіністичні настрої. 9 травня урядові Ізраїлю було надано надзвичайних прав у питаннях здійснення воєнних операцій [59, с. 219].

Г. А. Насер вважав, що оскільки армія Ізраїлю складається переважно з резервістів, він не зможе вести тривалу війну на виснаження. На його думку ізраїльська держава не здатна нести тягар економічних труднощів, пов'язаних з війною. Втрати серед військових і цивільного населення деморалізують єврейське суспільство. Дотримуючись тактики поступового ослаблення

Ізраїлю, президент Єгипту віддав наказав розпочати серію «градувальних» атак на Ізраїль. Він вважав, що це не викличе у відповідь повномасштабних дій ізраїльської армії. 1 липня 1967 р. Єгипет піддав обстрілам позиції Ізраїлю біля Суецького каналу. 21 жовтня 1967 р. єгипетські морські сили потопили есмінець Ізраїлю Ейлат, що призвело до загибелі 47 людей. Через кілька місяців артилерія знову обстріляла позиції Ізраїлю біля Суецького каналу. Крім того, військові єгипетської армії влаштовувати засідки на військові патрулі Ізраїлю. Четверта арабо-ізраїльська війна тривала три роки. Для ізраїльтян ця війна обернулася значними втратами. У період, коли було оголошено про припинення воєнних дій (від 15 червня 1967 р. до 8 серпня 1970 р.) загинуло 1424 військових і більше 100 цивільного населення. Кількість поранених була також значною 2000 солдатів і 700 осіб цивільного населення [7, с. 90].

8 вересня 1968 р. єгиптяни, розпочали обстріл уздовж всього каналу, який тривав 6 годин. Загинуло 10 ізраїльських військових і ще 18 отримали поранення. Новий потужний артобстріл 26 жовтня призвів до загибелі 13 ізраїльських солдатів, 34 були поранені. У відповідь збройні сили Ізраїлю обстріляли міста Суец і Ісмаїлію. Вночі з 31 жовтня на 1 листопада 1968 р. нечисленний десантний загін армії Ізраїлю висадився на території Єгипту за сотні кілометрів від Суецького каналу. Були підірвані мости, які проходили через річку Ніл та електротрансформаторну підстанцію в Наг Хаммаді, яку спорудили спеціалісти з СРСР. Такі успішні дії ізраїльської армії дали позитивний результат. Нарешті настала тиша, яка тривала до березня 1969 р. [34].

Початковий етап воєнної програми єгипетського президента закінчився у вересні 1968 р. Він полягав у відновленні обороноздатності. Протягом цього часу СРСР реорганізував і переозброїв збройні сили Єгипту, повернувши йому колишню могутність. За допомогою удосконалення техніки вони стали навіть сильнішими.

Близькосхідний конфлікт 1967 р. завдав єгипетській державі значних економічних збитків. Суецький канал був закритий, міста, які розміщувались вздовж нього були знищені, туризм зупинився, одна з найбільших в світі

єгипетська армія була повністю мобілізована. Все це разом потребувало великих витрат. Спершу економічні збитки оцінювалися в 750 млн. доларів. Але допомога СРСР єгипетській державі, а також підтримка арабських країн, багатих нафтою, що складала приблизно 250 млн. доларів на рік, допомогли Єгипту частково подолати труднощі в економіці. Наступний етап розпочався на початку вересня 1968 р. Уздовж Суецького каналу було зосереджено 150000 єгипетських військових. Єгипетське військове керівництво і їх радянські радники вважали, що настав час підняти бойовий дух армії і остаточно ліквідувати психологічні наслідки поразки 1967 р. Особливі побоювання у них викликав моральний стан армії, про який можна було судити за кількістю єгипетських дезертирів, які перетинали канал і червоноармійців, які здавалися ізраїльтянам [20, с. 17-18].

На думку єгипетського президента достатній тиск на Ізраїль змусив би його бути в постійній бойовій готовності, що негативно позначилося б на економіці Ізраїлю і змусило б його піти на поступки. Г. А. Насер наказав розпочати постійні артобстріли ізраїльських позицій на східному березі каналу. Перевага в позиційній війні належала єгипетській армії, оскільки ізраїльська економіка була підірвана. Крім того, громадськість держави негативно ставилася до втрат у війні. Така війна також не дозволяла ізраїльським військам використовувати традиційну перевагу в маневрених наступальних операціях. Натомість Єгипет мав велику перевагу в артилерії та живій силі [34].

Причина четвертої арабо-ізраїльської війни полягала в небажанні Єгипту миритися з втратою Синайського півострова, оскільки стала причиною падіння престижу єгипетської держави серед арабських країн. Мета війни полягала у тому, щоб шляхом рейдів диверсійних загонів, артобстрілів і нальотів авіації підірвати дух збройних сил Ізраїлю і представити ізраїльську державу в очах світової спільноти в якості агресора, що окупувала є чужу територію. Однак, у відповідь дії повітряних і сухопутних сил Ізраїлю (особливо удари по тилowym об'єктам збройних сил Єгипту в липні 1969 – березні 1970 рр.) привели до фактичного знищення системи ППО єгипетської держави і панування

ізраїльської військової авіації в повітряному просторі Єгипту. Єгипетський президент Г. Насер був змушений звернутися по допомогу до СРСР. Радянський Союз терміново надав допомогу воєнними фахівцями та бойовою технікою, яка дала змогу відновити систему ППО Єгипту, але поставила його воєнні об'єкти на західному березі Суецького каналу під контроль армії СРСР [26, ст. 85]. Ситуація загострилася і 7 серпня 1970 р. Радянський Союз наполіг на тому, щоб Єгипет прийняв план припинення військових дій. Цей план був запропонований Сполученими Штатами Америки. Так завершилася четверта арабо-ізраїльська війна. Для Ізраїлю, який мусив з червня 1967 по січень 1970 р. проводити бойові операції на трьох фронтах, період протистояння тривав 1141 день. За цей період військові сили Ізраїлю втратили на єгипетському напрямку 367 людей убитими і 999 пораненими. Загальна кількість ізраїльського населення, які загинули на інших фронтах або були вбиті терористами, становила 721 людину. Ще 2659 людей було поранено. В момент найбільшого загострення війни єгипетська армія втрачала в день по 300 людей убитими й пораненими [44, с. 31].

Таким чином, четверта арабо-ізраїльська війна розпочалася через бажання єгипетського президента Г. Насера повернути втрачені території. Арабські країни в черговий раз зазнали поразки.

2.3.2. Війна Судного дня 1973 р.

Після смерті Г. А. Насера президентом Єгипту став Анвар Садат. Його зовнішня політика була більш гнучкою. Він намагався шукати шляхи для покращення відносин з Сполученими Штатами. На думку нового президента Єгипту, без їх допомоги досягти порозуміння з ізраїльською державою було неможливо. Він розпочав переговори з американським урядом з метою переконати США, що без їх тиску на Ізраїль неможливо досягти втілення резолюції № 242 (додаток В.). Одночасно Анвар Садат співпрацював з СРСР у військово-політичній боротьбі проти Ізраїлю. У вересні 1973 р. уряд Ізраїлю опублікував план освоєння захоплених ними територій та спорудження там

ізраїльських поселень. Єгипетський президент Анвар Садат зрозумів, що швидкого порозуміння з Ізраїлем не досягти. У Єгипті вирішили використати проти єврейської держави військову силу. Відвідавши Сирію, А. Садат разом із сирійським президентом Х. Асадом погодили план чергової війни проти євреїв [14, с. 181].

Президенти Єгипту та Сирії, під тиском суспільної думки всередині своїх країн, через відсутність прогресу у питанні вирішення конфлікту, йдуть на відкриту воєнну конфронтацію. Військові сили країн, не дивлячись на поразку у Шестиденній війні, за допомогою Радянського Союзу підвищили власну бойову міць та моральний дух. Обидві держави надіялися на незначний військовий успіх. Арабські країни розуміли, що Сполучені Штати Америки не дозволять повного військового знищення ізраїльської держави. Вони сподівалися, що в разі їх поразки, СРСР не допустить повного розгрому своїх союзників [75, с. 325].

6 жовтня 1973 р. єгипетська та сирійська армії за підтримки інших арабських країн і ОВП розпочинають нову війну проти ізраїльської держави. Чергова арабо-ізраїльська війна отримала назву Війна Рамадана (священний місяць посту, який в цей час відзначає мусульманське населення), або війна Йом Кіпур (судний день, який святкують ізраїльтяни 6 жовтня). Головним завданням цієї війни було звільнити споконвічно арабські території, які захопив Ізраїль. Американський дипломат Генрі Кіссінджер так охарактеризував мету, яку переслідував єгипетський президент: «Садат вступив у війну не для того, щоб оволодіти територіями, а для того, щоб відновити в Єгипті почуття самоповаги і через це збільшити свою дипломатичну гнучкість» [46, с. 29-30].

Свято Йом-Кіпуру було обрано днем нападу на ізраїльську державу для того, щоб застати ізраїльтян раптово. Адже в цей день єврейське населення проводило молитву, медитацію та самоаналіз. Стратегія оборони ізраїльської держави будувалася на швидкій мобілізації резервів. Президент Єгипту прагнув забезпечити перемогу у війні і в стратегічному плані раптовим нападом. Тому йому було потрібно дезорієнтувати ворога. Для цього декілька разів протягом

року Анвар Садат вдавав, що готується до нової війни. Усі рази ізраїльський уряд розпочинав мобілізацію військ, яка була марною. Це призводило до великих економічних витрат. У цих маневрах приймав участь і сирійський президент Хафез Асад. Щоб відволікти увагу ізраїльського уряду, терористичне угруповання, пов'язане з Сирією, викрало кількох емігрантів із Радянського Союзу. Це змусило прем'єр-міністра Ізраїлю Голду Меєр відправитися до Відня, щоб вирішити ситуацію [29, с. 910].

У Йом Кіпур («Судний день», «День спокутування») – у найсвятіший день єврейського календаря, – Єгипет і Сирія здійснили несподіваний спільний напад на Ізраїль. На кордонах ізраїльської держави розташовувались мобілізовані цими країнами війська, чисельність яких дорівнювала чисельності всіх сил НАТО в Європі. На Голанських висотах атаку 1400 сирійських танків відбивали всього 180 ізраїльських машин. Уздовж Суецького каналу 80 тис. єгиптянам протистояли менш 500 ізраїльських захисників [7, с. 93].

Євреї не звернули увагу на деякі очевидні ознаки майбутнього наступу. Американські джерела у Сирії за декілька тижнів до війни повідомляли про можливе майбутнє вторгнення. Вони надавали інформацію навіть про бойовий порядок військ Сирії. Однак дані відомості були загублені серед великої кількості інших повідомлень. Наступною ознакою було розпорядження сирійського президента підготувати нові цвинтарі у Сирії. На початку жовтня представник Ради національної безпеки Сполучених Штатів Америки надіслав запит офіційному представнику ЦРУ через масштабні пересування збройних сил Єгипту. Але працівник ЦРУ пояснив це тим, що британці, зазвичай, у цей час виконували осінні маневри, а єгипетська армія продовжує придержуватися даної практики. Повідомлялося також, що у госпіталях Єгипту розпочали звільняти місця. Ця інформація була не прийнята до уваги. 1 і 3 жовтня ізраїльський військовий доповідав своєму командуванню про переміщення збройних сил Єгипту. Це інформація була проігнорована, оскільки ізраїльтяни вважали, що для початку війни потрібні певні передумови, яких не було. На початку жовтня повідомлення про загрозу надійшло від ізраїльського

інформатора в Єгипті. Він був негайно евакуйований до Європи і опитаний. Його інформація не підлягала сумніву. Через нез'ясовані обставини його повідомлення в Ізраїль було затримане на один день. А потім вже розпочалася війна [29, с. 111-112].

Єгипетські війська розпочали бойові дії і після артилерійської підготовки зуміли форсувати Суецький канал і прорвати лінію оборонних укріплень Ізраїлю. Більше 200 єврейських танків були виведені з ладу в перші години конфлікту. Радянські зенітні ракети успішно діяли проти ізраїльської авіації французького та американського виробництва [78, с.199].

Євреї не очікували війни, тому були не готові до неї. На початковому етапі конфлікту успіх був на боці збройних сил Єгипту та Сирії. Керівництво ізраїльської держави звернулося по допомогу до американського уряду. Арабські країни підтримував СРСР. Хоч він і не схвалював напад Сирії та Єгипту та Ізраїль, проте і не засудив [14, с. 181].

У перші ж дні конфлікту збройні сили Єгипту, використовуючи тисячу танків, зуміли зайняти західну частину Синайського півострова. Одночасно з єгипетськими діями сирійська армія розпочала наступ на Голанські висоти, просунулася приблизно на 15 км, вийшла на їх гребінь і зайняла укріпленнями на горі Хермон. Становище Ізраїлю було критичним [78, с.199-200].

Перші два дні боїв ізраїльська армія лише оборонялася, але потім Ізраїль призвав резервістів, відбив атаку супротивника і переніс військові дії в глиб території Сирії і Єгипту. СРСР відмовився приєднатися до зусиль США протягом короткого часу домогтися припинення вогню і без зволікання відновив постачання зброї в арабські країни по морю і повітряно. Американський уряд, хоч і з запізненням, організував повітряні поставки озброєння в Ізраїль. Протягом наступних двох тижнів Рада Безпеки ООН врятувала єгипетську державу від повного розгрому, хоча, коли події розвивалися на користь арабів, Рада не робила жодних дій [7, с. 93].

У цей час Вашингтон прийшов на допомогу ізраїльській державі. США організували негайне перекидання протитанкового і протиповітряного

озброєння в Ізраїль. Португалія надала дозвіл Америці здійснювати проміжну посадку для дозаправки своїх транспортних літаків на Азорських островах. Надана військова допомога Сполучених Штатів дала змогу військовим Ізраїлю змінити хід війни на свою користь і перейти в контрнаступ. Їм вдалося зупинили просування сирійської та єгипетської армії. Уже 11 жовтня військові сили Ізраїлю відвоювали Голанські висоти і розпочали наступ по території сирійської території. 15 жовтня фронт зупинився в 35 км. від сирійської столиці. До повного закінчення війни ізраїльським військовим потрібно було взяти штурмом укріплення на горі Хермон [78, с. 200].

22 жовтня 1973 р. Радою Безпеки ООН була прийнята резолюцію № 338 (додаток Д). За нею передбачалося термінове припинення вогню і всіх бойових дій не пізніше ніж протягом 12 годин з моменту прийняття рішення. Збройні сили усіх країн мали залишитися на займаних ними позиціях. Ця резолюція вже у той час намітила контури майбутнього арабо-ізраїльського врегулювання. Але ізраїльська держава, не дивлячись на офіційну згоду свого уряду з цією резолюцією, порушила її, намагаючись розвинути воєнні успіхи на західному березі Суецького каналу і завершити оточення і знищення 3-ї єгипетської армії [4, с. 136].

У своїх спогадах тодішній прем'єр-міністр Ізраїлю Голда Меїр писала: «...доля малих країн завжди пов'язана із наддержавами, а їм доводиться охороняти власні інтереси. Нам хотілося б, щоб припинення вогню сталося на кілька днів пізніше, щоб поразка єгипетської та сирійської армії стала б ще очевиднішою, 21 жовтня здавалося, що ще трохи – і так воно і буде... На обох фронтах у нас була повна перевага в повітрі – і ми захопили тисячі полонених. Але, зрозуміло, у дипломатії позиція Садата була набагато сильніша за нашу, і приманка, якою він приваблював США, була дуже спокусливою: повернення США на Близький Схід і зняття нафтового ембарго... І тому я анітрохи не здивувалася, коли рано вранці 22 жовтня Рада Безпеки зібралася на надзвичайне засідання та прийняла резолюцію, яка закликала оголосити протягом дванадцяти годин припинення вогню. Ясно було, що ця резолюція

338, прийнята з такою непристойною поспішністю, мала на меті запобігти повному розгрому єгипетських і сирійських військ... Міністр закордонних справ США прилетів із Москви до Єрусалиму вмовляти мене, щоб ми погодилися на припинення вогню, і ми виявили згоду. Але сирійці відмовилися, а єгиптяни, хоч і оголосили згоду, не перестали стріляти 22 жовтня. Війна тривала, ми завершили оточення Третьої армії та взяли під контроль частину міста Суец» [48, с. 235].

Тому Рада Безпеки ООН 23 жовтня 1973 р. була змушена прийняти нову резолюцію № 339, в якій ще раз зажадала негайно припинити вогонь і всі військові дії. Крім того, повернути війська сторін на позиції, які вони займали на момент вступу в силу попередньої резолюції № 338. Рада Безпеки ООН в резолюції 338 від 22 жовтня 1973 р., закликала сторони, які знаходяться в конфлікті припинити вогонь і відразу ж після цього приступити до повного здійснення резолюції № 242 (1967). Рада Безпеки постановила також, що одночасно з припиненням вогню під егідою відповідної особи повинні початися переговори між зацікавленими сторонами, спрямовані на встановлення справедливого і тривалого миру на Близькому Сході [4, с. 137].

25 жовтня 1973 р. за пропозицією Гвінеї, Індії, Індонезії, Кенії, Панами, Перу, Судану і Югославії, Рада Безпеки прийняла резолюцію 340 (1973). У ній йшлося про негайне і повне припинення воєнних дій, а також повернення конфліктуючих сторін на позиції, які вони займали станом на 16 годину 50 хвилин за Гринвічем 22 жовтня 1973 р. Рада Безпеки звернулася до Генерального секретаря з проханням збільшити число військових спостерігачів ООН за рахунок персоналу, наданого країнами – членами Організації, крім постійних членів Ради Безпеки. На Генерального секретаря було покладено обов'язок відзвітувати протягом 24 годин про кроки, зроблені в цьому напрямку [31, с. 14].

У грудні 1973 р. в Женеві під керівництвом ООН розпочалася міжнародна конференція в якій взяли участь представники арабської (Єгипет, Йорданія) та ізраїльської сторін. На ній були також присутні США та Радянський Союз.

Після трьох засідань конференція припинила свою діяльність, але була досягнута домовленість відновити її в рамках Робочої групи з військових питань та інших робочих груп, які можуть бути створені в подальшому. Робоча група з військових питань зіграла важливу роль у досягненні угод про роз'єднання збройних сил Ізраїлю, Єгипту і Сирії. Угода про роз'єднання військ Ізраїлю і Єгипту була укладена 18 січня 1974 р. Відповідно до нього Ізраїль зняв військові з'єднання з західного берега Суецького каналу, відвів свої війська на східному березі в межах 30-кілометрової зони. Угоду про роз'єднання військ з Сирією була підписана 31 травня 1974 р. у місті Кунейтр на Голанських висотах. Це місто було повернуто Сирії, але Ізраїль зберіг контроль над прилеглими пагорбами. Ці угоди здійснювалися за допомогою двох спеціально створених місій ООН з підтримки миру: в єгипетсько-ізраїльському секторі – НЗ С ООН-II, а в ізраїльсько-сирійському секторі – Сил ООН зі спостереження за роз'єднанням (СООННР) [39, с. 34-35].

13 листопада 1973 р. увійшло в історію Палестинського Руху Спротиву, оскільки глава Організації Визволення Палестини виступив перед ГА ООН з промовою у якій, зокрема, сказав: «Я прийшов до вас з оливковою гілкою в одній руці і зброєю борця за свободу в іншій. Не дайте оливковій гілці випасти з моєї руки». У відповідь 22 листопада 1974 р. була прийнята резолюція Генеральної асамблеї ООН № 3236, в якій було визнано невід'ємні права арабського населення Палестини. Серед них право на самовизначення без зовнішнього вторгнення, право на національну незалежність і суверенітет, а також право на повернення до своїх домівок і до свого майна, звідки вони були переміщені і вигнані. З того часу права палестинського народу, викладені ГА ООН в 1974 р. визнаються кожного року у відповідних резолюціях [42, с. 66].

Не дивлячись на те, що війна Судного дня тривала менше трьох тижнів, вона стала однією з найкровопролитніших. У ході арабо-ізраїльської війни 1973 р. всі сторони конфлікту зазнала значних втрат військових втрати. Втрати Сирії становили близько 3500 військових убитими, Єгипту близько 15 тисяч

убитими і 8 тисяч полоненими. Ізраїльська держава втратила 2552 чоловік убитими та близько 7 тис. пораненими. Ізраїльський прем'єр-міністр Голда Меїр, не пробачивши собі ці втрати, через кілька місяців після закінчення війни, пішла у відставку [2, с. 228].

Війна мала далекосяжні наслідки. Арабські країни, принижені нищівною поразкою Єгипетсько-Сирійсько-Йорданського союзу у Шестиденній війні, відчували моральне полегшення від перших успіхів у розв'язаній ними п'ятій арабо-ізраїльській війні. Ізраїльській державі, не дивлячись на його вражаючі оперативні і тактичні успіхи на полі битви, конфлікт дав зрозуміти, що не існує жодних гарантій його постійного переважання у воєнному відношенні перед державами арабського світу. Ці зміни вплинули на мирний процес. У 1978 р. було укладено Кемп-Девідські угоди. За ними Синайський півострів повернувся єгипетській державі. Відбулась нормалізація відносин, пов'язана з першим в історії визнанням арабськими державами незалежності Ізраїлю [31, с. 15].

Отже, арабо-ізраїльські конфлікти виникали через територіальні претензії щодо Палестини, яку обидва народи вважають своєю прабатьківщиною. Переселення євреїв до Палестини розпочалося наприкінці XIX ст. Отримавши мандат на управління цією територією після Першої світової війни, Велика Британія сприяла поверненню євреїв до Палестини. Декларація Бальфура 1917 р. закріплювала обіцянку Великої Британії підтримувати розвиток єврейського осередку в Палестині. Особливо напруженою ситуація стала після Другої світової війни через початок масової еміграції євреїв. Намагання обмежити їх переселення та взяти під контроль ситуацію призводить до початку англо-єврейської конфронтації. Зрозумівши, що вплинути на жодну зі сторін не вдасться, та не маючи ніякого вирішення проблеми, Велика Британія передала палестинське питання на розгляд ООН.

29 листопада 1947 р. на ГА ООН було прийнято резолюцію № 181 (II) про розділ Палестини. Рішення про створення на цій території двох держав призвело до початку конфлікту, який не вирішено й донині. У 40-70-х рр.

XX ст. відбувається велика кількість арабо-ізраїльських війн. Це Перша арабо-ізраїльська війна, Суецька криза, Шестиденна війна, Війна на виснаження, війна Судного дня.

Відразу після проголошення Незалежності Ізраїлю почалася Перша арабо-ізраїльська війна. Вона тривала з травня 1948 р. по 20 липня 1949 р. Завдяки військовій допомозі СРСР і Чехословаччини, фінансовій допомозі Америки та героїзму ізраїльських військових, патріотизму всього ізраїльського народу молода держава перемогла у цій війні. У результаті Першої арабо-ізраїльської війни Держава Палестина не була створена. Невирішеність територіальних суперечок породила наступні арабо-ізраїльські конфлікти. Другим етапом близькосхідного протистояння є Суецька криза 1956 року. Націоналізація Суецького каналу та ряд інших причин призвели до Троїстої агресії Великої Британії, Франції та Ізраїлю проти Єгипту. Дії цих країн засудила ООН. Міжнародний тиск змусив їх припинити агресію 6 листопада 1956 року. Ситуація на Близькому Сході ще більше загострюється після Шестиденної війни в 1967 році. Вона мала далекосяжні наслідки, які відчутні й донині. Єгипет, бажаючи повернути втрачені території під час Шестиденної війни, розпочинає чергову війну. Ця війна увійшла в історію як «війна на виснаження». У 1970 році було підписано договір про припинення воєнних дій. Війна Судного дня 1973 року, розпочата Єгиптом і Сирією, стала найкровопролитнішою у арабо-ізраїльському конфлікті 40-70 рр. XX ст.

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА США НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В 40-70-х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ

3.1. Політика США на Близькому Сході в 40-50-х рр. XX ст.

Друга світова війна змінила ситуацію на Близькому сході. У 1947 р. уряд Англії заявив, що не може виконувати свої зобов'язання з надання фінансової допомоги Греції і Туреччині. Це підштовхнуло американський уряд до проголошення «Доктрини Трумена». З неї і розпочалося формування післявоєнної близькосхідної політики Вашингтона [65, с 12].

Процес формування американської зовнішньої політики на Близькому Сході не був однозначним та послідовним. Після завершення Другої світової війни близькосхідний регіон починає займати один з ключових напрямків у зовнішньополітичній діяльності Білого дому. Це пояснювалося рядом причин. По-перше, Близький Схід є регіоном із значними запасами нафти, видобуток якої в 70-ті рр. XX ст. складав близько 60% від світового видобутку. По-друге, близькосхідний регіон має вдале географічне положення. Він знаходиться на перетині Сходу і Заходу та одночасно поблизу кордонів СРСР. Це мало для Вашингтону важливе стратегічне значення, оскільки він міг стати плацдармом для розміщення тут американських військових баз. Ще одна причина полягала в тому, що Близький Схід був ринком збуту величезної кількості товарів з Америки. Особливе значення в регіоні мали поставки зброї. Наприклад, за період з 1970 по 1979 рр. експорт США до близькосхідних країн зріс майже у 8 разів [70, с. 162-163].

Після закінчення Першої світової війни в близькосхідний регіон почали проникати американські корпорації. У 1928 р. між американським та французьким урядами був укладений договір про червону лінію, який визначив кордони впливу нафтових компаній. Після Другої світової війни американські нафтові компанії заявили, що дана угода не має ніякої юридичної сили, оскільки суперечить антимонопольному законодавству США. Нафтовий бізнес завжди користувався підтримкою американського уряду. На початку осені 1950

р. державний департамент США представив доповідну записку «Близькосхідна нафта». У ній зазначалося, що діяльність американських нафтових компаній сприяє досягненню таких цілей політики США в регіоні, як економічна і політична стабільність, підвищення рівня життя і забезпечення прозахідної орієнтації держав регіону [68, с. 13].

Близькосхідна політика США почала формуватися ще наприкінці XIX століття. Спершу вони ставили перед собою мету культурного характеру, потім, в двадцяті роки XX століття, висунули економічні завдання, особливо пов'язані з нафтовидобутком. Після Другої світової війни на перший план вийшли геополітичні інтереси Вашингтона. Найбільшу геополітичну значимість близькосхідний регіон набув із закінченням Другої світової війни. З появою соціалістичного табору і початком «холодної війни» основна увага Білого Дому зосередилася на «стримуванні СРСР». Будь-яке радянське проникнення в регіон Близького Сходу США оцінювали як спробу блокувати Північноатлантичний альянс, що могло змінити світовий баланс сил. Поряд з цим, встановлення радянського контролю над близькосхідною нафтою, стало б «серйозним ударом по економіці вільного світу». Вже тоді почали з'являтися численні американські ініціативи по Близькому Сходу [83, с. 85].

Варто відзначити, що думка американського уряду стосовно близькосхідного питання не була послідовною. Американські компанії з видобутку нафти не підтримували проєврейську позицію держави, яка могла привести до втрати довіри арабських нафтоекспортуючих країн. Міністр оборони США Дж. Форрестол наголошував, що нафта з арабських країн цінніша за все інше, а найголовнішим завданням зовнішньої політики їхньої держави є забезпечити збройні сили нафтою. За його словами США повинні бути на боці нафти. Натомість, євреї, які проживали в Америці мали великий вплив на Г. Трумена. Вони закликали надати допомогу євреям Палестини. Багато впливових політиків були проти визнання ізраїльської держави, зокрема серед них був і держсекретар США Дж. Маршалл. На його думку, єврейське лобі не повинно впливати на політику держави на Близькому Сході.

Насторожено були налаштовані і деякі дипломати та працівники Пентагону [73, с. 138].

Адміністрація президента підтримувала пропозицію утворення єврейської держави у Палестині. Держдепартамент та Центральне розвідувальне управління застерігали, що підтримання ідеї утворення на території Палестини двох держав може призвести до негативних наслідків для близькосхідної політики США, оскільки може погіршити відносини з арабськими державами, які вважають територію Палестини своєю та виступають проти її поділу. Загострення відносин з арабськими державами може спричинити припинення постачання нафти до західних країн. Тому державний департамент США надавав перевагу арабським державам і вважав, що загострення відносин з ними сприятиме зростанню впливу Радянського Союзу в близькосхідному регіоні. На їх думку, Москва намагатиметься скористатися загостренням ситуації в регіоні для посилення власних позицій на Близькому Сході. Центральне розвідувальне управління наголошувало, що СРСР намагатиметься залучити арабські країни на свою сторону, щоб отримати політичні переваги в цьому регіоні [15, с. 100].

Президентські радники К. Кліффорд та Д. Найлс радили американському президенту підтримати пропозицію поділу Палестини. Вони вважали, що необхідно враховувати думку єврейської громади щодо палестинської проблеми, оскільки, від їх позиції залежала фінансова й політична допомога партії демократів. Підтримка ідеї створення незалежної єврейської держави дала б можливість Демократичній партії залучитися їх допомогою під час виборів до Конгресу 1946 р. та президентських виборів 1948 р. Крім того, вони мали значний вплив на засоби масової інформації в державі. Опитування єврейського населення Америки показувало, що 80% підтримують поділ Палестини на дві держави. Одразу ж після проголошення незалежності Ізраїлю американський президент заявив, що Америка визнає де-факто тимчасовий уряд як владу Ізраїлю. 25 січня в ізраїльській державі пройшли перші

демократичні вибори. 31 січня 1949 р. Сполучені Штати Америки визнали нову державу де-юре [18, с. 151-с. 157].

Після проголошення незалежності ізраїльської держави у 50-х роках відносини Вашингтона та Тель-Авіва були прохолодними. Експерти, політики і дипломати Сполучених штатів сприймали близькосхідний конфлікт в контексті холодної війни та загострення відносин з Радянським Союзом. Оскільки регіон став місцем протистояння американських і радянських інтересів, першочерговим завданням Сполучених Штатів Америки було посилення власних позицій на Близькому Сході. Зближення з Ізраїлем могло негативно позначитися на відносинах США з арабськими країнами, що могло поставити під удар доступ Америки до природних ресурсів близькосхідного регіону. Ці думки і позначилися на американській близькосхідній політиці у цей період. Збереження Білим домом дистанції з єврейською державою, на думку американського дослідника Р.Д. Каплана, було частиною «гри з нульовою сумою» – підходу, поширеного серед спеціалістів із американського державного департаменту. Сенс «гри» полягав у тому, що один крок «наближення» до ізраїльської держави був рівноцінний одному крокові «віддалення» від арабів, тобто Ізраїль був «перепоною» для розвитку відносин Сполучених Штатів з арабськими країнами регіону [80, с. 211].

У кінці 1940-х на початку 1950-х років було визначено основні напрямки близькосхідної політики Вашингтону. Її метою було недопущення поширення радянського впливу на Близькому Сході та забезпечення безперебійних поставок нафти до Західної Європи. Її економіка в післявоєнний період значно залежала від поставок природних ресурсів з Близького Сходу. Ключ до вирішення цих завдань перебував там, де видобувається нафта, – в Ірані, Іраку, Саудівській Аравії та інших країнах регіону. Але отримати цей «ключ» було неможливо без міцних позицій у країні, де нафти якраз було небагато (в порівнянні з іншими нафтоносними близькосхідними державами), але її становище визначалося іншими факторами. Йдеться про Єгипет – найбільшу країну арабського світу з відносно розвиненою промисловістю, з високим

рівнем політичної активності народних мас. Але головне було, мабуть, не в цьому. Єгипет завжди був для арабського світу своєрідним маяком, країною, на яку рівнялися, до висловлювань лідерів якої прислухалися. Каїрський університет був центром тяжіння для молоді з усього Арабського Сходу. Географічне положення Єгипту – між країнами Північної Африки і Близького Сходу – зміцнювало претензії єгипетської держави на центральну роль в арабському світі [66, с. 101].

У 1953 р. новим президентом Сполучених Штатів було обрано Д. Ейзенхауера, а держсекретарем – Дж. Даллеса. Вони почали приділяти більше уваги близькосхідній політиці. Метою США було не допустити посилення впливу Радянського Союзу на Близькому Сході. Тому вони намагалися покращити свої відносини з арабськими державами та врегулювати близькосхідний конфлікт. Адміністрація президента прагнула дотримуватися нейтральної позиції стосовно обох сторін арабо-ізраїльського конфлікту. Весною 1953 р. державний секретар США з робочим візитом відвідав країни близькосхідного регіону. Повернувшись до Америки Дж. Даллес заявив, що обидві сторони конфлікту повинні піти на взаємні поступки, а Ізраїль стати частиною близькосхідної спільноти [16, с. 140].

Сполучені Штати Америки намагалися мирно врегулювати конфлікт між Єгиптом та Ізраїлем. Ще 26 серпня 1955 р. державним секретарем США Дж. Даллесом було презентовано проект мирного врегулювання відносин між Єгиптом і Ізраїлем, який отримав назву «план Альфа» [17, с. 5]. План «Альфа» передбачав територіальні поступки з боку як Ізраїлю, так і арабських країн, вирішення питання про репатріації палестинських біженців і виплати їм компенсації, врегулювання проблеми розподілу ресурсів прісної води, надання економічної допомоги країнам регіону. Спроба довести цей план до відома ізраїльського керівництва нашкоджувалася на наполегливу вимогу Тель-Авіва надання твердих гарантій безпеки Ізраїлю з боку провідних країн НАТО. Територіальні поступки повинні були бути здійснені за принципом «мир в обмін на територію», яка вперше прозвучала саме в 1950-ті рр. Ізраїльський уряд

землями, зайнятими в ході війни 1948-1949 рр., поступатися відмовився [68, с. 8].

Основні положення плану «Альфа» полягали у наступному: арабські країни та Ізраїль ідуть на взаємні територіальні поступки; Ізраїль поступається частиною пустелі Негев на користь Єгипту та Йорданії; незначні зміни лінії кордонів за взаємною згодою сторін; створення демілітаризованих зон уздовж кордонів; репатріація палестинських біженців; виплата компенсацій палестинським біженцям, які втратили власність і відмовились повертатися до місць попереднього проживання; врегулювання розподілу водних ресурсів р. Йордан; припинення блокади Суецького каналу та економічного бойкоту проти Ізраїлю з боку арабських країн [16, с. 142].

Намагання Сполучених Штатів шляхом використання дипломатичних методів добитися підписання мирної угоди між Єгиптом і Ізраїлем не мали успіху. Ні Єгипет, ні Ізраїль не бажали йти на компроміс. Після того, як план «Альфа» провалився, Америка вирішила змінити зовнішню політику стосовно Єгипту. Наприкінці березня 1956 р. президентом Д. Ейзенхауером було затверджено програму жорстких дій економічного і політичного тиску на Єгипет [17, с. 5].

Було затверджено «план Омега», за яким передбачалося запровадження економічного і політичного тиску на Єгипет, а також визначалися шляхи можливої політичної та дипломатичної ізоляції єгипетської держави. У липні 1956 р. Америка повідомила Єгипет про відмову фінансувати будівництво Асуанської дамби [16, с. 143].

Згідно з планом «Омега» США відмовили Єгиптові в наданні допомоги для спорудження висотної греблі на Нілі біля м. Асуана. У відповідь Г. А. Насер пообіцяв, що Єгипет знайде власні кошти для будівництва Асуанської греблі. Він оголосив про націоналізацію компанії Суецького каналу. Єгипетський президент обіцяв доходи від експлуатації каналу направити на реалізацію економічних і соціальних програм єгипетського суспільства [68, с. 11].

Д. Ейзенхауер прагнув підтримувати хороші відносини з єгиптянами і обіцяв Г. А. Насеру американську фінансову і технічну допомогу в будівництві Асуанської греблі. Але коли Г. А. Насер визнав уряд червоного Китаю і закупив зброю у Чехословаччині, адміністрація взяла свою обіцянку назад і відмовилася фінансувати будівництво греблі. Реакція Г. А. Насера була швидкою: 26 липня він націоналізував Суецький канал, що належав англійській компанії, встановив контроль над його експлуатацією, заявивши, що отримуваний прибуток піде на фінансування спорудження греблі [36, с. 124].

США намагалися вплинути на позицію Г. А. Насера з питання про статус Суецького каналу. Для цього в Саудівську Аравію був відправлений емісар Д. Ейзенхауера Р. Андерсон. Метою його секретної місії було домогтися сприяння з боку короля Сауда в організації переговорів Г. А. Насера з колишніми власниками компанії Суецького каналу. У розмові з саудівським монархом Р. Андерсон позначив важелі впливу на позицію президента Єгипту, заявивши, що Сполучені Штати розробляють плани більш активного використання альтернативних нафті джерел енергії, які знизять залежність Західної Європи від близькосхідної нафти, 2/3 якої надходило європейським споживачам через Суецький канал. У відповідь на питання короля Сауда, що являє собою ця альтернатива вуглеводнів, посланник Д. Ейзенхауера відповів: «Атомна енергія» [45, с. 133-134].

США не брали прямої участі в конфлікті, тому що не хотіли зміцнювати позиції Англії та Франції, але їх симпатії були на боці агресорів. Така позиція США визначалася тим, що правлячі кола США, зробивши ставку на неоколоніалізм щодо країн, що звільнилися, не хотіли викривати себе спільними збройними акціями зі старими колоніальними державами проти передових загонів національно-визвольного руху. Не можна скидати з рахунків і складність внутрішньополітичної ситуації в США. Найгостріший період передвиборної кампанії (вибори відбувалися 6 листопада) збігся з вирішальним етапом військової агресії проти Єгипту. Виборча кампанія показала величезну тягу американського народу до миру. Правлячі кола США змушені були

враховувати миролюбні настрої широких мас. На політику США впливала і позиція європейських капіталістичних країн, серед яких не було одностайної підтримки колонізаторської політики Англії і Франції. Проте Вашингтон від самого початку пильно стежив за діяльністю західноєвропейських країн. На засіданні комісії із закордонних справ 24 лютого 1956 р., присвяченому обговоренню становища на Середньому Сході, Д. Даллес заявив, що США вже протягом тривалого часу спостерігають за ходом подій на Близькому Сході. Між іншим, американський уряд побоювався, що націоналізація компанії Суецького каналу послужить прецедентом щодо Панамського каналу [29, с. 74].

2 жовтня 1956 р. держсекретар США Дж. Ф. Даллес зробив заяву про те, що Сполучені Штати мають свій «особливий» підхід до суецького питання і не збираються ототожнювати себе з «колоніальними державами». Держсекретар США зазначив також, що район Суецького каналу не є тим місцем, де країни НАТО дали згоду на обов'язковість в рамках свого блоку. Ця заява глави американської дипломатії викликала негативну реакцію в Великобританії і Франції, в пресі з'явилися повідомлення про те, що Вашингтон кидає своїх союзників напризволяще. Дж. Ф. Даллес у відповідь на це зауважив, що подібної реакції в Лондоні і Парижі не було б, якби Великобританія і Франція були впевненіші у своїх силах. Цю впевненість, на думку державного секретаря, могли надати британським і французьким лідерам більш тісні інтеграційні процеси в межах Західної Європи [45, с. 134]

США стояли перед дилемою: з одного боку, Великобританія та Франція були найважливішими її західними союзниками; з другого – американці хотіли, щоб незалежні арабські держави вважали їх своїми друзями. Крім того, американці засуджували дії французів та англійців [21, с. 393].

Зростання престижу Г.А. Насера після Суецької кризи 1956 р. і посилення впливу СРСР в Близькосхідному регіоні спричинили висунення адміністрацією американського президента Д. Ейзенхауера нової ініціативи, що отримала згодом назву «доктрина Ейзенхауера». Метою цієї доктрини проголошувалася боротьба з «міжнародним комунізмом». Проте, в дійсності, одним із головних

завдань була ізоляція єгипетського президента в арабському світі. При цьому Сполучені Штати намагалися залишити відкритою можливість нормалізації американо-єгипетських відносин. Вирішенню завдань американської близькосхідної політики повинно було сприяти посилення співпраці з консервативними арабськими режимами і зміцнення Багдадського пакту. Реалії ж розвитку країн Близького і Середнього Сходу виявилися складнішими, ніж вони представлялися розробникам «доктрини Ейзенхауера» [67, с. 104].

9 березня 1957 р. Конгрес США схвалив «доктрину Ейзенхауера», і Сполучені Штати спробували скористатися політичними і психологічними перевагами, які, на їхню думку, надавало їм виведення ізраїльських сил, для того щоб отримати підтримку цієї доктрини з боку якомога більшої кількості країн Північної Африки, Близького і Середнього Сходу [77, с. 156].

Вона була покликана заповнити «вакуум» на Близькому Сході. На думку адміністрації президента Ейзенхауера (1953-1957), ослаблення британського і французького впливу в регіоні після Потрійної агресії проти Єгипту в 1956 р. створила «вакуум сили», який Сполученим Штатам слід було заповнити перш, ніж це зробить Радянський Союз. З цією метою передбачалося надання економічної та військової допомоги країнам Близького Сходу [79, с. 195].

Відзначаючи особливе значення для США Близького і Середнього Сходу, якому, за словами авторів документа, загрожувала комуністична небезпека, доктрина Ейзенхауера-Даллеса передбачала надання широкої військової та економічної допомоги помірним режимам в цьому регіоні проти «агресії з боку будь-якої країни без санкцій конгресу» [14, с. 111].

«Основною національною метою в міжнародних справах є мир у всьому світі, заснований на праві. Такий мир, щоб стати міцним, повинен охоплювати всі галузі, всі народи світу. Не існує держав, великих чи малих, з якими ми відмовилися б вести переговори при взаємній добрій волі терпляче і з рішучістю домогтися кращого взаєморозуміння між нами. З такого розуміння повинні вирости, і в кінцевому рахунку виростуть, віра один в одного і взаємна

довіра – обов'язкові складові частини програми миру і планів щодо позбавлення всіх нас від тягара створення дорогих озброєнь», – йдеться у доктрині Д. Ейзенхауера [25, с. 321].

Револуція в Іраку в 1958 р. зблизили Вашингтон і Тель-Авів. Відразу ж після неї в Іраку Бен-Гуріон направив американському президенту таємний лист, у якому засвідчив наявність загрози Ізраїлю і Заходу на Близькому Сході і запропонував американському уряду категорично діяти проти арабів. У листі містився аналіз політики західних держав, яка була визначена як нерішуча. Бен-Гуріон просив Білий дім «ясно заявити про свою політику стосовно ізраїльської держави як по суті, так і в формі певної декларації, яка б змогла відлякати будь-яку арабську агресію». Відповідь американського президента була витримана в офіційному стилі. Проте в листі держсекретаря США Дж. Даллеса, який і був справжньою відповіддю, зазначалося, що точка зору Ізраїлю збігається з думкою Державного департаменту. Він порекомендував негайно розпочати переговори з ізраїльською державою на дипломатичному рівні як по загальним політичним справам так і з технічних питань постачання американської зброї Ізраїлю. У кінці липня – початку серпня 1958 р. у столиці США пройшли переговори, на яких американський уряд в особі Дж. Даллеса гарантував євреям, що «вони не будуть покинуті напризволяще» і що американська держава прийде їм на допомогу [9, с. 32-33].

Разом з тим, у кінці 50-х – на початку 60-х рр. XX ст. у відносинах США та Ізраїлю були й позитивні тенденції. У цей період американський уряд зближував з Ізраїлем спільний ворог в особі арабського націоналізму, посилення якого могло призвести до краху старих режимів і виникнення нової, небезпечної сили в близькосхідному регіоні. Йорданська криза 1958 р. призвела до переосмислення стратегії по відношенню до ізраїльської держави. На знак солідарності та з метою не допустити падіння йорданського режиму, ізраїльський уряд відкрив повітряний коридор для перельотів Сполучених Штатів та Великої Британії до Йорданії. Не дивлячись на відкритий тиск з боку арабських держав, уряд Ізраїлю продовжував надавати допомогу країнам

Заходу. Як зазначає другий президент Ізраїлю А. Бен Цві, в той період ізраїльська держава «стала де-факто партнером західних держав в їх бажанні запобігти колапсу крихкого йорданського режиму». Наприкінці президентства Дуайта Ейзенхауера до Ізраїлю почали направляти перші поставки озброєння. До цього часу в таких поставках Сполучені Штати часто відмовляли. Але не дивлячись на це, американський уряд продовжував обмежувати постачання важкого озброєння. За президентства Дуайта Ейзенхауера ніяких рішучих зрушень у відносинах з ізраїльським урядом не було [82, с. 115].

Отже, у 40-50-х рр. XX ст. відбувається становлення близькосхідної політики США. У цей період політика американського уряду цьому регіоні не відзначалася послідовністю, відносини з Ізраїлем залишалися прохолодними, а в арабо-ізраїльському конфлікті вони намагалися дотримуватися нейтралітету.

3.2. Близький Схід у зовнішній політиці США в 60-70-х рр. XX ст.

Другий етап розвитку американо-ізраїльських відносин (початок 1960-х – початок 1970-х рр.) характеризувався початком збільшення важливості ізраїльської держави в американській близькосхідній стратегії. Саме в цей період Ізраїль став неформальним союзником Білого дому в боротьбі з просуванням Радянського Союзу у близькосхідний регіон. Зміна ролі ізраїльської держави в американському зовнішньополітичному курсі почала проявлятися на початку 1960-х років, за президенства Джона Кеннеді. Було проголошено особливі відносини, які дали взаємодії США та Ізраїлю нову ознаку. Однак Вашингтон намагався розвивати співпрацю не лише з ізраїльською державою, а й з арабськими країнами. У війсьній сфері американський уряд в 1962 р. зробив перший значний продаж необхідної військової зброї Ізраїлю, що в свою чергу стало першим вкладом США в підтримку якісної воєнної переваги держави Ізраїль над іншими країнами Близького Сходу. Однак, загалом число воєнної та матеріальної допомоги американського уряду Ізраїлю в першій половині 1960-х років не дуже відрізнялися від періоду правління попередніх президентів Гаррі Трумена та

Дуайта Ейзенхауера, коливаючись у межах від 53 до 93 млн. дол. [81, с. 121-122].

Саме за президенства Дж. Ф. Кеннеді американський уряд намагався знайти збалансований підхід щодо усіх сторін арабо-ізраїльського конфлікту. Як вважає американський дослідник Г. М. Дракс, президент прагнув запевнити арабські держави та Ізраїль в тому, що він «справедливий президент» і готовий до нейтрального діалогу з усіма учасниками протистояння. Він піддав критиці попередню адміністрацію за відсутність всеохоплюючої стратегії в близькосхідному регіоні, а також за «занадто м'яку» реакцію на посилення на Близькому Сході СРСР. Новий підхід Дж. Ф. Кеннеді у зовнішній політиці в цьому регіоні вилився в переосмислення відносин з Ізраїлем. Єврейську державу вперше почали розглядати у Білому домі як стратегічного партнера. Інакше кажучи Ізраїль здобув особливе, нове значення для Вашингтону. Відносини США та Ізраїлю почали розвиватися на трьох рівнях: глобальному, тобто протидія СРСР, регіональному – боротьба проти арабського націоналізму та двосторонньому (продаж високоякісної зброї). Здійснилося оформлення сучасного стану американо-ізраїльських взаємовідносин. Вперше було задекларовано новий статус «особливих відносин»[82, с. 118].

Після приходу до влади нового президента Л. Джонсона, в політиці надання американської допомоги ізраїльтянам, відбулося відчутне зміщення акцентів у сторону воєнної складової. У 1963 р. американський уряд надав ізраїльській державі партію ракет класу «Земля-повітря». У 1964 р. – партію американських танків, у 1966 р – літаків А-4 «Скайхоук». Дії Л. Джонсона, який схвалив продаж Ізраїлю значної кількості американського озброєння, сприяли посиленню Ізраїлем своїх позицій в регіоні [28, с. 208].

Збільшення озброєння Сполучених Штатів держави Ізраїль відіграло велику роль в черговій війні євреїв проти арабських країн. Шестиденна війна 1967 р. визначила дві нові риси в американо-ізраїльських відносинах. По-перше, уряд Вашингтону і американське суспільство зробили остаточний вибір на користь єврейської держави. По-друге, підтримка Сполучених Штатів під

час цієї війни сприяла посиленню ролі Ізраїлю на Близькому Сході. Повномасштабна перемога Тель-Авіву у цій війні поставила його в ряд неформальних союзників США у протистоянні з Радянським Союзом та їх співниками. Воюючи американською зброєю, ізраїльська держава завдала нищівної поразки прорадянськи налаштованим арабським державам на Близькому Сході, що було позитивно сприйнято в Білому домі. На дипломатичному рівні Вашингтон надав всебічну допомогу Ізраїлю. Крім того, американський уряд змінив власну політику з приводу територіальних надбань ізраїльської держави. Адже після закінчення військових дій Сполучені Штати не змусили уряд Ізраїлю повернути арабським державам завойовані у них території, як це було під час Суецької кризи 1956 р. Захоплення цих земель було важливим стратегічним кроком у забезпеченні безпеки Ізраїлю [81, с. 122 -123].

Хоча американський уряд і не вжив ніяких заходів щодо зняття блокади з Тиранської затоки під час арабо-ізраїльської війни 1967 р., але все ж вони взяли опосередковано участь у цьому конфлікті. 23 травня Білий дім приступив до негайного надання воєнної допомоги ізраїльській державі. Ліндон Джонсон віддав наказ про постачання озброєння. США погодили з єврейською державою детальний план наступу Ізраїлю на єгипетську державу. Велике значення відіграла розвідка Сполучених Штатів та співпраця ізраїльтян з розвідувальними органами Вашингтону та НАТО. Саме американці повідомили ізраїльський уряд про місце розміщення чотирьох єгипетських військових з'єднань на Синаї. Це дало можливість ізраїльтянам під час війни 1967 р. оточити і ліквідувати їх. 5 червня США залишили без зв'язку зі штабами всі підрозділи Єгипту, і це лишило командування єгипетської держави змоги вплинути на хід воєнних дій [10, с. 222].

Арабо-ізраїльський конфлікт 1967 р. остаточно закріпив особливі відносини США та Ізраїлю. Це було пов'язано не лише із обов'язками перед ізраїльською державою, а й черговим загостренням «холодної війни». Зважаючи на нові умови керівництво США не вимагало від ізраїльтян

термінового виведення їх збройних сил із захоплених територій. Американський уряд хотів зберегти певний тиск на єгипетську та сирійську держави та на СРСР, який надавав їм допомогу. Американський дипломат в ООН Артур Голдберг брав безпосередню участь у розроблені резолюції № 242 РБ ООН (додаток В). Ізраїль був не задоволений її змістом. Згодом, інтерпретуючи її на власний розсуд, ізраїльтяни вирішили, що вона не зобов'язує виведення збройних сил з усіх окупованих територій [33, с. 271].

Після загострення американо-в'єтнамської війни у 1967 р. адміністрація США усвідомила, яке значення має близькосхідний регіон для американських державних інтересів. В уряді звучала невпевненість щодо потрібності продовження колишнього зовнішньополітичного курсу щодо безумовної підтримки Ізраїлю. Це могло завдати шкоди інтересам американських нафтовидобувних компаній та стратегічним позиціям США в арабських державах, які не входили до сфери радянського впливу. Нове керівництво взяло до уваги ці заклики. Вони запропонували американське посередництво у врегулюванні близькосхідного протистояння. Для цього потрібно було визначити «дружні» та «недружні» арабські країни. Американський уряд вважав, що перших необхідно вмовити укласти мир з ізраїльтянами. Другу категорію потрібно було ізолювати та змусити визнати кордони та незалежність Ізраїлю. Реалізація даного плану могла б розколоти табір противників Ізраїлю, а у випадку успіху зменшити число прихильників Радянського Союзу [43, с. 115-116].

Ще однією близькосхідною ініціативою Америки була так звана «доктрина Ніксона». «Гуамська доктрина» повинна була стати вагомим етапом еволюції зовнішньої політики США. Її зміст зводився до наступного: «військові функції повинні бути покладені на окремі союзні країни регіону. При цьому американський уряд буде підтримувати їх технологічною і матеріальною допомогою. У близькосхідній політиці ця доктрина здійснювалася в наділенні шаха Ірану функціями «регіонального жандарма», а також у човникових

поїздках державного секретаря США. Місія Генрі Кіссінджера полягала у тому, щоб «країни Близького Сходу самі визначали долю регіону» [1, с. 75].

У грудні 1969 р. Держсекретар США Вільям Роджерс оголосив, що американський уряд бажає відіграти пряму роль у процесі арабо-ізраїльського врегулювання. Оприлюднені ним ідеї лягли в основу «плану Роджерса», який передбачав зупинення воєнних дій (насамперед між єгипетською та ізраїльською державами). Головним завданням плану було забезпечення спокійної ситуації для майбутніх переговорів. За даним планом ізраїльська держава мала виконати всі вимоги резолюції РБ ООН № 242 і покинути окуповані під час Шестиденної війни території. Разом з тим арабські держави дали згоду на мирну угоду з ізраїльською державою. Проте, керівництво Ізраїлю на чолі з прем'єр-міністром Голдою Меїр, відмовилося прийняти «план Роджерса». Тому Вільям Роджерс 19 червня 1970 р. зробив конфліктуючим сторонам більш допустиму для них пропозицію: «припиніть стріляти, починайте говорити». Як наслідок завдяки діям американського уряду 7 серпня 1970 р. почала діяти домовленість про припинення вогню між ізраїльською та єгипетською державами. Наступного дня спеціальний представник Генерального секретаря ООН з урегулювання Близькосхідного конфлікту Г. Яррінг заявив, що Єгипет і Йорданія згодні призначити своїх посланців для переговорів з ізраїльською державою. На початку 1971 р. М. Г. Яррінг закликав Єгипет, Йорданію і Ізраїль дати попереднє зобов'язання виконати всі вимоги резолюції № 242. Арабські країни погодилися. Тель-Авів знову відмовив, вважаючи, що умови, які висувуються на його адресу, неприйнятні з точки зору його безпеки [39, с. 30- 31].

Ізраїльська держава дала згоду 31 липня 1970 року доєднатися до плану Роджерса. Угода про припинення бойових дій між сторонами конфлікту вступила в силу опівночі 8 серпня 1970 р. Це означало, що війна на виснаження нарешті закінчилася. Та мир тривав недовго. Через три роки розпочалася чергова арабо-ізраїльська війна – війна Судного дня [26, с. 84].

У 1971 р., після закінчення арабо-ізраїльської війни 1967-1970 рр., відбулося перше значне збільшення воєнної допомоги Америки ізраїльській державі. Це стало можливим через низку причин. Зокрема, велике значення мав прихід до влади нового президента Річарда Ніксона. Він погодився з необхідністю посилення підтримки Ізраїлю як союзника в боротьбі з прорадянськи налаштованими арабськими державами. У той же час, І. Л. Кенен, вказував на те, що за збільшенням допомоги Ізраїлю на початку 1970-х років стояв Конгрес. Американські законодавці дійсно почали відігравати більш активну роль у прийнятті зовнішньополітичних рішень після того, як війна у В'єтнамі завдала серйозного удару по престижу Білого дому [81, с. 123].

31 жовтня 1973 р. Сполучені Штати Америки відвідала ізраїльський прем'єр-міністром Вона зустрілася з американським президентом Річардом Ніксоном. У своїй бесіді вони обговорили провідні напрямки близькосхідної стратегії Білого дому в нових обставинах, які виникли унаслідок четвертої арабо-ізраїльської війни. По-перше, американський уряд намагатиметься вирішувати проблеми на Близькому сході поступово, крок за кроком. По-друге, Вашингтон буде протидіяти посиленню впливу Радянського Союзу на Близькому Сході. По-третє, американський уряд докладатиме зусиль для поліпшення відносини з Єгиптом та Сирією, що може допомогти Ізраїлю. Також вагомим завданням США на Близькому Сході забезпечення Ізраїлю «безпечних кордонів» [11, с. 64].

Під час війни Судного дня 22 жовтня 1973 р. РБ ООН закликала воюючі сторони припинити бойові дії. Генрі Кісінджер відразу ж відправився в Москву, зробивши зупинку в Тель-Авіві, де ізраїльтяни виразили невдоволення втручанням ООН якраз в той момент, коли вони переломили хід війни на свою користь. У цій ситуації Г. Кісінджер розгорнув дипломатичну активність з метою поставити ситуацію під свій контроль. Перевага США була в тому, що вони не залежали на пряму від поставок нафти з Близького Сходу, але перш за все вона полягала в наявності дипломатичних контактів як з Єгиптом так із

Ізраїлем на відміну від СРСР. Розпочалася виснажлива «човникова» дипломатія. Г. Кіссінджер неодноразово зустрічався порізно з єгипетськими і ізраїльськими військовими представниками, домігшись підписання угоди про тимчасове припинення вогню [53, с. 1192].

Радянський Союз та Сполучені Штати мали свій план врегулювання близькосхідної кризи, який вони запропонували у другій половині 70-х рр. XX ст. Москва вважала, що у врегулюванні конфлікту повинні брати участь всі зацікавлені сторони, в тому числі, і палестинці, тобто виступала за загальне врегулювання. Вашингтон, навпаки, намагався використовувати «дипломатію малих кроків» (або «крок за кроком»). За її допомогою вони прагнули укласти сепаратні мирні угоди між ізраїльською та арабською сторонами. Ця дипломатія проводилася за допомогою поперемінних візитів до Ізраїлю та арабських країн державного секретаря США для узгодження умов домовленості між ними [39, с. 35].

У результаті візитів Генрі Кіссінджера була укладена Синайська угода між єгипетською й ізраїльською сторонами. Для держсекретаря США було важливим створити прецедент у близькосхідному регіоні. Тому він намагався домогтися такої угоди між конфліктуючими сторонами, яка окрім роз'єднання військових сил та інших воєнних заходів мала б і політичний характер. У березні 1975 р. Генрі Кіссінджер розпочинає свої поїздки до Близького Сходу. Спершу він відвідав Єгипет (Асуан), потім Ізраїль. Угода була підписана 4 вересня 1975 р. і стала своєрідною перехідною угодою. У ній закріплювалася згода між Ізраїлем та Єгиптом, «що конфлікт з-поміж них на Близькому Сході може бути вирішено не військовими, а мирними засобами». Крім того, з ізраїльською державою, з метою спонукати її укласти угоду, було підписано окремий меморандум про взаєморозуміння. Меморандум, зокрема, передбачав зобов'язання Сполучених Штатів задовольняти ізраїльські військові, економічні та енергетичні потреби. Однією з обіцянок США був продаж літаків Ф-16. Адміністрація Дж. Форда збільшила обсяг допомоги ізраїльській державі. Ізраїльські лідери боялися, що міжнародна спільнота буде тиснути з метою

вирішення палестинського питання. Тому вони домоглися від Вашингтона надати зобов'язання не визнавати Організацію Визволення Палестини і не укладати з нею жодних договорів, доки ті офіційно не визнають права Ізраїлю на існування [33, с. 287].

Тристоронні перемовини про мир між єгипетською та ізраїльською сторонами тривали більше півроку. У грудні 1978 р. відбулася тристороння зустріч у Брюсселі, в лютому 1979 р. – в Кемп-Девіді, а 8-13 березня 1979 р. американський президент Дж. Картер разом з державним секретарем Сайрусом Венсом відвідав Єгипет і Ізраїль. За ініціативою американського уряду з 6 по 17 вересня 1978 р. у Кемп-Девіді відбулася зустріч за участю американського президента Дж. Картера, ізраїльського прем'єр-міністра Менахема Бегіна і єгипетського президента А. Садата. Наслідком зустрічі стало підписання двох вагомих для арабо-ізраїльського врегулювання документів, що склали, так звані, Кемп-Девідські угоди. 26 березня 1979 р. у Кемп-Девіді було підписано мирну угоду між Єгиптом та Ізраїлем. В основі договору лежав принцип «земля в обмін на мир». Між країнами припинявся стан війни. Ізраїль зобов'язався вивести свої збройні сили з Синайського півострова протягом трьох років. Натомість, єгипетська держава зобов'язалася встановити дипломатичні відносини з Ізраїлем в повному обсязі, відновити з ним торгівлю і дозволити прохід ізраїльських кораблів через Суецький канал і Тиранську протоку [39, с. 36-37].

Отже, після Другої світової війни не існувало єдиної думки стосовно Палестини. Вашингтон намагалися не допустити проникнення СРСР в регіон Близького Сходу. США прагнули залучитися підтримкою арабських країн багатих на нафту. Важливе місце у їхній політиці займав Єгипет, який мав контроль над Суецьким каналом. Тому, під час перших арабо-ізраїльських конфліктів, США намагалися займати нейтральну позицію в близькосхідному конфлікті. Під час Суецької кризи Америка засудила агресію Ізраїлю, Франції та Великої Британії. Позиція США вплинула на агресорів, але американські миротворчі ініціативи не носили характеру загроз. Невідомо, як розвивалися б

події, якби США підтримали Ізраїль, Великобританію і Францію. Невідомо, як далеко могла піти Москва в своєму прагненні захистити Єгипет. Але позиції двох держав збіглися. І США, і СРСР були зацікавлені в ослабленні Великобританії і були готові використовувати свою антивоєнну позицію для зміцнення своїх позицій в регіоні.

Остаточно вплив на Близькому Сході Великобританії і Франції зменшується після Суецької кризи, натомість роль США та СРСР зростає. Поступово Ізраїль стає головним союзником держави на Близькому Сході.

ВИСНОВКИ

У результаті проведених досліджень, аналізу наукової літератури та джерел можна зробити наступні висновки:

Після Другої світової війни значення Близького Сходу значно збільшилося. Регіон стає одним із найважливіших транспортних на нафтових артерій. Близький Схід завжди входив до сфери значної уваги провідних світових держав. Тривалий час долю регіону визначали європейські країни. Однак, після закінчення Другої світової війни, у 1950-1960-х роках регіон поступово стає одним із центрів протистояння США і СРСР. У 40-х рр. XX ст. конфлікт між арабами та євреями загострюється. Після невдалих спроб врегулювати конфлікт, Британія передає його на розгляд ООН. За рішення ГА ООН 29 листопада 1947 р. була прийнята резолюція 181 (II). У ній територія Палестини була поділена на дві держави. Але дане рішення не підтримали арабські країни.

У 40-70-х рр. відбувається велика кількість арабо-ізраїльських зіткнень: Перша арабо-ізраїльська війна 1948-1949 рр., Суецька криза 1956 р., Шестиденна війна 1967 р., Війна на виснаження, війна Судного дня 1973 р. 14 травня 1948 р. було проголошено створення держави Ізраїль. Але араби виступили проти, тому вже наступного дня розпочалась Перша арабо-ізраїльська війна. Ізраїлю вдалося відстояти свою незалежність, крім того, значно розширити свої кордони за рахунок захоплених арабських територій Палестини. Палестинці, зазнавши поразки у війні, не змогли створити власну державу, що призвело до виникнення Палестинської проблеми, яка не вирішена й досі. Частину території Палестини поділили між собою Йорданія та Єгипет. Чергове загострення конфлікту відбулося в 1956 р. Націоналізація Суецького каналу Єгиптом та обмеження судноплавства ізраїльських суден призвели до Троїстої агресії Франції, Англії та Ізраїлю проти Єгипту, яка тривала з 30 жовтня по 6 листопада 1956 р. Під тиском міжнародної спільноти країни-агресори змушені були вивести свої війська та повернути захоплені території. Після Суецької кризи Велика Британія та Франція остаточно втрачають свій

вплив на Близькому Сході, натомість їх місце займають США та СРСР. Наступна арабо-ізраїльська війна розпочалася 5 червня 1967 р. з нападу Ізраїлю на Сирію, Єгипет, Йорданію. Вона тривала всього 6 днів, тому увійшла в історію під назвою Шестиденна війна. Не дивлячись на те, що ця війна була короткою, вона залишила глибокий слід в історії арабських країн та Ізраїлю. Зокрема, породила проблеми, які не вирішені й донині: територіальні суперечки, проблема палестинських біженців, невизначений статус Єрусалиму, проблема створення Палестинської держави тощо. Розумуючи, що прямі військові дії проти Ізраїлю неефективні, єгипетський президент розпочинає війну на виснаження, вважаючи, що дана тактика підірве економіку країни і змусить Ізраїль піти на поступки та повернути, захоплені під час Шестиденної війни, території. Офіційно війна розпочалася 23 червня 1969 р., але фактично одразу ж після закінчення Шестиденної війни 1967 р. розпочалися перші обстріли Ізраїлю. Завершився конфлікт в серпні 1970 р. Він не приніс бажаного результату для арабських країн. Одним з найжорстокіших конфліктів арабо-ізраїльського протистояння була війна Судного дня, розпочата Єгиптом і Сирією 6 жовтня 1973 р. з метою повернення захоплених під час Шестиденної війни територій. Напавши не очікувано в день релігійного єврейського свята Йом Кіпур, армії Сирії та Єгипту в перші дні вдало вели бойові дії, але через кілька днів військова перевага повністю перейшла до Ізраїлю. Єгипет та Сирія зазнали поразки у війні.

Близький схід займає вигідне географічне та геостратегічне положення. Це регіон багатий на природні ресурси. Тому вже тривалий час провідні країни світу намагаються поширити свій вплив на цей регіон. Не винятком є і США. Особливо Близький Схід починає відігравати важливу роль у зовнішньополітичній стратегії Америки після Другої світової війни. Інтерес США до Близького Сходу зумовлений його важливим значенням. Геополітичні зміни, які відбулися після Другої світової війни та початок холодної війни змусили США вибудовувати нову близькосхідну політику. Ключове місце у всій близькосхідній політиці США займає арабо-ізраїльський конфлікт.

Важливим фактором, який впливав на зовнішню політику США на Близькому Сході було прагнення не допустити поширення впливу Радянського Союзу в регіоні. У 40-70 рр. XX ст. СРСР був головним супротивником США в близькосхідному регіоні. На політику впливав також і нафтовий чинник і геополітичне значення Близького Сходу. У кінці 40-х рр. XX ст. політика США щодо Палестини не відзначалася послідовністю, оскільки, в керівництві країни існували різні точки зору на Палестинське питання. США підтримали ідею розділу Палестини на дві держави. Після проголошення незалежності Ізраїлю США встановили дипломатичні відносини з ним. У 50-х рр. XX ст. Єгипет займав важливе місце в зовнішній політиці США на Близькому Сході. Це пояснювалося його роллю в арабському світі, стратегічним розташуванням та економічним потенціалом. Під час Суецької кризи, американська сторона зайняла вичікувальну позицію в наданні допомоги уряду Г. Насера, що в умовах наростання загрози з боку Ізраїлю послужило каталізатором переорієнтації зовнішньополітичного курсу Єгипту на зближення з СРСР. У 60-70-х рр. XX ст. роль Ізраїлю в близькосхідній політиці США збільшується. Він стає його головним союзником в регіоні.

Мирний процес у цей період майже не відбувався, оскільки сторони конфлікту були радикально налаштовані один до одного та не бажали йти на поступки. Мирні ініціативи США успіху не мали. Лише у другій половині 70 – рр. XX ст. відбуваються перші зрушення у цьому питанні.

Отже, період 40-70-х рр. охоплює велику кількість конфліктів, які вплинули на зміну геополітичної ситуації на Близькому Сході та наслідки яких відчутні й донині. Врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту і сьогодні продовжує займати важливе місце в світовій політиці. Адже навіть у XXI ст. він впливає на ситуацію на Близькому Сході та безпеку усього регіону. Відсутність політичного врегулювання створює сприятливі умови для нових зіткнень ворогуючих сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аббас М. Путь в Осло. Москва / Перев. с араб. Москва: ИИИиБВ, 1996. 306 с.
2. Абрамов С. М. Арабо-израильский военный конфликт 1973 года и усилия советской дипломатии по его прекращению. *Сервис в России и зарубежом*. 2013. №1. С. 227-134.
3. Аларадж Б. Политико-исторические аспекты и предпосылки арабо-израильского конфликта. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 336-343.
4. Аль Ахмад Амад Хассан. Роль ООН в международно-правовом урегулировании ближневосточного конфликта»: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Казань, 2015. 225 с.
5. Антонов С. Канал раздора: что спровоцировало Суэцкий кризис в октябре 1956 года. *Русская планета*. 2015. 30 октября. С. 12.
6. Арабо-израильские войны. Арабский взгляд. Яуза: Эксмо. 2008. 480 с.
7. Бард М. Мифы и факты. Путеводитель по арабо-израильскому конфликту. Москва: Еврейское слово, 2007. 480 с.
8. Белоусова К. А. Великие державы и шестидневная война 1967 года. *Исторические науки*. 2015. № 3. С. 367-377.
9. Белоусова К. А. Политика США на Ближнем Востоке в 1958-1966 гг. *Омский научный вестник*. 2009. № 4. С. 32-34.
10. Белоусова К. А. Причины начала третьей арабо-израильской войны 1967 г. и политика США. *Исторические науки*. 2009. № 2. С. 219-225.
11. Белоусова К.А. Роль США в арабо-израильских переговорах после октябрьской войны 1973. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2011. №140. С.63-72.
12. Ближний и Средний восток / Энциклопедия Кольера. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier/1225/%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%96%D0%9D%D0%98%D0%99. (дата звернення 10.06.2021).

13. Близняков Р.А. Палестинская проблема в ООН в контексте Суэцкого кризиса. *Культура народов Причерноморья*. 2007. С. 7-10.
14. Богатуров А. Д., Аверкин В. В. История международных отношений 1945-2008 гг.: Учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2010. 520 с.
15. Бузань В. Вплив Холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 99-106.
16. Бузань В. Політика США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту за президентства Д. Ейзенхауера (1953–1961 рр.). *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2016. № 41. С. 138-149.
17. Бузань В. Суецька криза 1956 року в міжнародних відносинах. *Історія*. 2011. Вип.107. С. 4-7.
18. Бузань В. Ю. Формування політики адміністрації Г. Трумена щодо палестинського питання (1945–1948 рр.). *Сторінки історії : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 40. С. 149-158.
19. Вопрос о Палестине и Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2008. 137 с.
20. Герцог Х. Арабо-израильские войны от войны за независимость до ливанской кампании / Перевел с английского Израиль Шамир / Под ред. Исраэля Коэна и Евгения Бараса. Т. 2. London: Nina Karsov. 361 с.
21. Гренвилл Дж. История XX века. Люди. События. Факты / Пер. с англ. О.Суворова. Москва: «Аквариум», 1999. 896 с.
22. Даян М. Дневник Синайской кампании / Моше Даян; Шабтай Тевет. Арабо-израильские войны 1956,1967 / Пер. с английского А. Колин, Я. Колина. Москва: «Изографус», «ЭКСМО», 2003. 496 с.
23. Декларация Независимости Израиля. URL: <https://m.knesset.gov.il/RU/About/Pages/Declaration.aspx>. (дата звернення 18.08.2021).

24. Декрет президента Египта о национализации Всеобщей компании Морского Суэцкого канала (26 июля 1956 г.): (извлечение) / Суэцкий канал. (Факты и документы): Сборник статей. Москва, 1959. С.226-228.
25. «Доктрина Эйзенхауера». Послання до Конгресу США 15 січня 1957 / Емельянов Ю. В. США – Империя Зла. Москва: Яуза, 2008. 647 с.
26. Эпштейн Алек Д. Бесконечное противостояние. Израиль и арабский мир: войны и дипломатия. История и современность. Москва, 2003. 230 с.
27. Эпштейн Алек Д. Израиль и Египет: пять войн за четверть века. Москва: ИБВ, 2020. 442 с.
28. Эпштейн Е. Е. Стратегический союз США и Израиля как фактор ближневосточного конфликта как фактор ближневосточного конфликта. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2006. Вып. 3. С. 207-212.
29. Ергин Д. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. Москва: «Альпина Паблишер», 2011. 944 с.
30. Ермаков С. Г. Арабо-еврейское вооруженное противостояние в Палестине в 1967 году. *Таврійські студії*. 2013. № 5. С. 5-7.
31. Зверев П. Г. Вооруженные конфликты и миротворческие операции по их урегулированию (том 1:1945-1980): монография. Калининград, 2014. 206 с.
32. Зверев П. Г. Четвертая арабо-израильская война и Вторые Чрезвычайные вооруженные силы ООН (ЧВС ООН II, 1973-1979): история конфликта и его урегулирования. *Вестник гуманитарного научного образования*. 2014. № 5 (43). С. 12-19.
33. Звягельская И.Д. История Государства Израиль. Москва : Аспект Пресс, 2012. 359 с.
34. Иоффе Л. Египет и Израиль в Войне на Истощение, 1967-70 г.г. URL: <http://peacekeeping-centre.in.ua/Museum/Egypt/Articles/67-70.htm>. (дата звернення 18.06.2021).
35. Калиекова М. Арабо-израильский конфликт: история и современность. *Credo New*. 2012. №2. URL: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/credo-new-

- 2012-2/14229-arabo-izrailskiy-konflikt-istoriya-i-sovremennost.html. (дата звернення 20.06.2021).
36. Карасова Т. Израиль и США: Основные этапы становления стратегического партнерства 1948-2014. Москва: Аспект Пресс, 2015. 464 с.
 37. Киссинджер Г. Дипломатия / Пер. В. В. Львова. Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 1997. 824 с.
 38. Ковальчук А. А. Сирийская арабская Республика в Шестидневной войне 1967 г. *Общество: философия, история, культура*. 2016. №3. С. 1-4.
 39. Кольцов М. В. Ближневосточный конфликт : учебное пособие. Ярославль: ЯрГУ, 2016. 84 с.
 40. Коппель О. А. Конфлікт шести десятиліть еволюція Близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки. *Віче*. 2009. № 4. С. 45-49.
 41. Крайнов И. Ф. Предпосылки Шестидневной войны 1967 года. *Вопросы студенческой науки*. 2019. № 37. С. 206-210.
 42. Кузнецов, Д. В. Арабо-израильский конфликт: История и современность. Очерк событий. Документы и материалы: учебное пособие. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2006. 289 с.
 43. Лакстыгал И. М. Подход администрации Ричарда Никсона к взаимодействию с Францией в ближневосточном урегулировании в 1969-1971 годах. *Новая и новейшая история*. 2020. № 4. С. 111-126.
 44. Лаффин Д., Чаппел М. Израильская армия в конфликтах на Ближнем Востоке 1948-1973. Москва: АСТ Астрель, 2002. 66 с.
 45. Лекаренко О.Г., Румянцев В.П. США, Суэцкий кризис 1956 г. и развитие европейской интеграции. *Американские исследования в Сибири* 2009. № 10. С. 127-138.
 46. Малышев Д.А. Палестинская проблема в международных отношениях в ходе октябрьской войны 1973 года. *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 122. С. 29-33.

47. Малышев Д.А. Последствия шестидневной войны для международных отношений на Ближнем Востоке. *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 118. С. 83-88.
48. Меєр Г. Моє життя. Київ: Наш формат, 2021. 424 с.
49. Мелкумян Е. С. Роль Лиги арабских государств в структурировании арабского регионального пространства. *Вестник МГИМО-Университета*. 2020. 13(5). С. 220-235.
50. Мессенджер Ч. Войны, изменившие мир / Пер. с англ. А.И. Козлова. Москва: АСТ: Астрель, 2010. 237 с.
51. Моціяка П. П. «Синайська кампанія» 1956 р.: військова перемога та дипломатична невдача Ізраїлю. *Література та культура Полісся. Серія «Історичні науки»*. 2020. № 99. С. 108-120.
52. Насер Г. А. Щоденник про війну в Палестині / Перекладено за текстом: “Nasser’s memoirs of the First Palestine war” translated by Walid Khalidi *Journal of Palestine Studies*, 1973 / Переклав українською Осип Леміш, 2020. 30 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Gamal_Abdel_Nasser_Hussain/Schodennyk_pro_viinu_v_Palestyni.pdf? (дата звернення 10.07.2021).
53. Нольфо Э. История международных отношений. 1918-1999. Москва: Логос, 2003. 1306 с.
54. Оксамитний Ю. Палестинська війна 1948-1949 років крізь призму стратегічних інтересів СРСР на Близькому Сході. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Випуск 53. С. 127–134.
55. Погромський В., С. Седнєва. Арабо-ізраїльська війна 1948-1949 рр. у глобальному контексті близькосхідного конфлікту. *Емінак*. 2013. № 1-4. С. 19-26.
56. Пономаренко Л. В. Історія міжнародних відносин. Москва: Юрайт, 2018. 299 с.
57. Примаков Е.М. Анатомия ближневосточного конфликта. Москва: Мысль, 1978. 378 с.

- 58.Примаков Е. А. Ближний Восток на сцене и за кулисами (вторая половина XX – начало XXI века). Москва: Российская газета. 2006. 384 с.
- 59.Пронь Т. Президент Єгипту Г.А. Насер: особистісний фактор в арабо-ізраїльському конфлікті / війні 1967 р. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Історичні науки*. 2014. Вип.123. С. 217-224.
- 60.Резолюция, принятая по докладу специальной (AD НОС) комиссии по вопросам Палестины 181 (II). Будущее правительство Палестины. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/181%28II%29>. (дата звернення 10.08.2021).
- 61.Резолюция 242. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/242\(1967\)](https://undocs.org/ru/S/RES/242(1967)). (дата звернення 20.08.2021).
- 62.Резолюция 338 (1973) от 22 октября 1973 г. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/338\(1973\)](https://undocs.org/ru/S/RES/338(1973)). (дата звернення 20. 06.2021).
- 63.Роган, Ю. Арабы. История. XVI-XXI вв. / Пер. с англ. Ирины Евстигнеевой. Москва: Альпина нон-фикшн, 2019. 769 с.
- 64.Россия (СССР) в войнах второй половины XX в. / Под ред. В. А. Золотарева. Москва: Триада-фарм, 2002. 323 с.
- 65.Румянцев В.П. Ближневосточная политика США и Великобритании в 1956-1960 гг. Томск: Изд-во Томского ун-та, 2010. 356 с.
- 66.Румянцев В.П. «Новый фронт» администрации Дж.Ф. Кеннеди на Ближнем и Среднем Востоке (1961-1963 гг.) : монография. Томск: Издательский дом Томского государственного университета, 2015. 404 с.
- 67.Румянцев В. П. Разработка правящими кругами США и Великобритании политики на Арабском Востоке в 1958-1960 гг. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. №315. С. 104-109.
- 68.Румянцев В. П. США, Великобритания, СССР и Суэцкий кризис 1956 г.: Учеб. пособ. Томск: Издательский дом ТГУ, 2018. 152 с.
- 69.Саад Шазли. Форсирование Суецкого канала. Москва: Библос консалтинг, 2008. 346 с.

70. Самсоненко, В. В. Эволюция ближневосточного курса США в конце 1970-х гг.: от Женевской конференции к Кэмп-Дэвиду. *Молодой ученый*. 2018. № 4 (190). С.162-165.
71. Сапронова М.А. Арабо-мусульманский мир: история, география, общество: учеб. пособие. Казань: Казан. ун-т, 2013. 360 с.
72. Светлов В. А. Конфликт: модели, решения, менеджмент: Учеб. пособие для студентов педагогических вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 536 с.
73. Священко З. В. Виникнення держави Ізраїль: позиції СРСР і США / «Холодна війна» 1946-1991 рр.: причини, перебіг, наслідки: статті та матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (28 лютого 2011 р.) / Під ред. М. С. Бурьяна. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2011. С. 132-142.
74. Сіцинський Н. А. Історичні особливості встановлення сучасного кордону держави Ізраїль. *Менеджер*. 2014. № 2. С. 106-109.
75. Сражения, изменившие ход истории: 1945-2004 / Н.И. Девятайкина, А.В. Баранов, А.А. Герман, Д.М. Креленко, Ю.Г. Степанов, А.Н. Учаев. Саратов: Лицей, 2005. 560 с.
76. Стрільчук Л. В., Оксамитний Ю. А. Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. С. 156-162.
77. Тененбаум Б. Незнаменитая арабо-израильская война 1956 года. *Заметки по еврейской истории*. 2006. № 6. С. 32-35.
78. Торкунов А. В., Наринский М. М. История международных отношений : Учебник : в 3 т. 2-е изд., испр. Москва: Аспект Пресс, 2017. Т.3: Ялтинско-Потсдамская система. 552 с.
79. Хуссейн Мезхер Халаф Стратегия США на Ближнем востоке: (ретроспективный анализ). *Вестник ВГУ. Серия: история. политология. социология*. 2011. № 2. С. 193-196.

- 80.Хлебникова Л. Р. Военная интервенция США в Ливан 1958 г. в контексте американо-израильских отношений. *Вестник Московского университета. Серия 25.Международные отношения и мировая политика*. 2015. № 3. С. 208-232.
- 81.Хлебникова Л. Р. Инструменты внешней помощи в контексте американо-израильского взаимодействия (1948-2014). *Вестник Московского университета. Серия 25. Международные отношения и мировая политика*. 2014. № 3. С. 115-149.
- 82.Хлебникова Л. Р. США и Израиль в 60-е годы XX века: у истоков «особых отношений». *Новая и Новейшая история*. 2015. № 3 С. 113-127.
- 83.Хлопов О. А. Эволюция ближневосточной стратегии США: прошлое и настоящее. *Международный научно-исследовательский журнал*. № 7 (26). 2014. Часть 2. С. 85-87.
- 84.Штереншис М. История государства Израиль. Герцлия: ISRADON, 2005. 735 с.
- 85.Щевелев С.С., Ганкевич В. Ю. Иммиграционная политика великобритании в палестине в период мандата (1920-1948 годы). *Культура народов Причерноморья*. 2002. № 33. С. 141-148.
- 86.The Foreign Relations of the United States (FRUS) <https://history.state.gov/historicaldocuments>. (дата звернения 10.06.2021)
- 87.The Khartoum Resolutions. URL: <https://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20khartoum%20resolutions.aspx>. (дата звернения 25.05. 2021).
- 88.The Palestinian National Charter. URL: <https://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20palestinian%20national%20charter.aspx>. (дата звернения 21.07.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

План розділу Палестини в 1947 р.

Території, що захоплені Ізраїлем під час Шестиденної війни

**«Резолюція Ради Безпеки ООН №242
від 22 листопада 1967 року»**

Рада Безпеки, висловлюючи своє продовжуюче занепокоєння з приводу серйозного становища на Близькому Сході, підкреслюючи неприпустимість придбання території шляхом війни та необхідність домагатися справедливого та міцного миру, при якому кожна держава в цьому районі може жити в безпеці, наголошуючи на тому, що всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй, приймаючи Статут Організації Об'єднаних Націй, взяли на себе зобов'язання діяти відповідно до статті 2 Статуту,

1. стверджує, що виконання принципів Статуту вимагає встановлення справедливого та міцного миру на Близькому Сході, який повинен включати застосування обох нижченаведених принципів:

I) виведення ізраїльських збройних сил із територій, окупованих під час недавнього конфлікту;

II) припинення всіх претензій або стану війни та повага та визнання суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності кожної держави в даному районі та їх права жити у світі в безпечних та визнаних кордонах, не наражаючись на загрози силою або її застосування;

2. стверджує далі необхідність:

а) забезпечення свободи судноплавства міжнародними водними шляхами в даному районі;

б) досягнення справедливого врегулювання проблеми біженців;

с) забезпечення територіальної недоторканності та політичної незалежності кожної держави в цьому районі за допомогою заходів, що включають встановлення демілітаризованих зон;

3. просить Генерального секретаря призначити спеціального представника, який має виїхати на Близький Схід для встановлення та підтримки контактів із заінтересованими державами з метою сприяння

досягненню угоди та підтримки зусиль, спрямованих на досягнення мирного та прийнятного врегулювання відповідно до положень та принципів цієї резолюції;

4. просить Генерального секретаря якнайшвидше повідомити Раду Безпеки про перебіг зусиль спеціального представника

**«Резолюція Ради Безпеки ООН №338
від 22 жовтня 1973 року»**

Рада Безпеки

1. закликає всі сторони, що беруть участь у нинішніх бойових діях, припинити будь-який вогонь, а також припинити всі воєнні дії негайно, не пізніше ніж протягом 12 годин з моменту ухвалення цього рішення, з залишенням військ на займаних ними позиціях;

2. закликає зацікавлені сторони розпочати негайно після припинення вогню практичне виконання резолюції 242 (1967) Ради Безпеки від 22 листопада 1967 року у всіх її частинах;

3. постановляє розпочати негайно і одночасно з припиненням вогню переговори між зацікавленими сторонами під відповідною егідою, спрямовані на встановлення справедливого та міцного миру на Близькому Сході.